

370468

Heina prof. A. Piipile.
6. IX 38 a. 1. kord

H. V.
TARTU OLIMEELI
ÕIGUSTEADUSKOND

*Rahvusvaheline Lepitustlik
Talitusküsi*

31 august 38
142

RAHVUSVAHELINE LEPLITUSLIK
TALITUS KUI RAHVUSVAHELISTE
TÜLIDE LAHENDAMISVIIS.

J ü r i A A R A N D' i
diplomitöö.

S.A.
2389

Tallinn, 1938.a.

U. X 88 lojevtsund ei ghesch by konue

S i s s e j u h a t u s .

Rahvusvahelisi konflikte jaotatakse juriidilisteks ja poliitilisteks. Juriidiliste konfliktidega on meil tege- mist, kui mõni riik ei täida kohustusi, mida temale peale paneb rahvusvaheline õigus. Poliitiliste konfliktide all mõistame kõiki teisi kokkupõrkeid, mis põhinevad riikide elulistel huvidel¹⁾. Nii juriidilisi, kui ka poliitilisi konflikte võidakse lahendada rahulisel teel ja selleks on mitmeid lahendamisviise.

Esiteks võidakse lahkuminekuid lahendada rahulisel teel konflikti sattunud riikide eneste poolt, näit. diplo- maatilisel teel. Edasi on võimalik kolmandate riikide vahele- astumine, kas hääde teenete (bons offices) või vahetalituse (médiations) näol, mis mõlemad tähendavad ühte ja sama "...ni- melt kolmanda riigi püüdeid tulitsejate vahelisi suhteid parandada"²⁾. 1899.a. Haagi rahukonverents on loonud uue vahetalituse kuju, n.n. erivahetalituse (médiation speciale), kusjuures kumbki tulisolev riik eraldi valib mõne kolmanda riigi, kes - nagu kahevõitlusegi juures - oleksid neile

1. Prof. A. Piip, Rahvusvaheline õigus, lhk. 276.

2. Prof. A. Piip, mainitud teos, lhk. 276.

sekundantideks. Sama rahukonverents on loonud uurimis- komisjonid (commission internationale d'enqu[^]ete). Nende komisjonide ülesandeks on oma uurimise tulemusi kokku võtta aruannetes. Pooltel on aruannete kohta täielik otsustamis- vabadus. Peale Haagi konvenrentside leiavad rahvusvahelised uurimiskomisjonid suurt poolehoidu Ameerika mandril ja levi- nevad n.n. Bryan'i lepingute kaudu.

Tähtsamaks ja kõige enam tarvitatud abinõuks rahvus- vaheliste tülide lahendamisel - kuni Rahvasteliidu tekkimi- seni - oli vahekohus. Vahekohus võib olla loodud, kas ad hoc, s.t. erijuhtumiks, või olla ka alatine asutus, nagu näiteks 1899.a. loodi Haagi 1-se konventsiooniga Alaline Rahvusvaheline vahekohus. Vahekohus teeb pooltele kohustus- likke otsuseid. Ajaloos ulatub vahekohtu mõtte antiikaega. Tema tegevuse õitseage algab 1899.aastast Alalise Rahvus- vahelise vahekohtu ellukutsumisega³⁾.

Pärast maailmasõda koondati rahvusvaheliste tülide lahendamise kompetents peasjalikult Rahvasteliidu kätte. Rahvasteliit ühes kõikide tema poolt loodud asutustega lõpetab pika arengjärgu rahvusvaheliste tülide lahendamise käigus.⁴⁾

3. Prof.A.Piip, mainitud teos, lhk.278.

4. Prof. A.Piip, m.t., lhk. 280.

Käesolev töö piirdub sellega, et 1-ses peatükis peatume rahvusvahelise lepitusliku talituse arenemise juures kuni Rahvasteliiduni, kuna 2-ses peatükis valgustame Rahvasteliidu kompetentsi ja tegevust vahetalitajana ehk riikide lepitajana.

Lammach juhib tähelepanu asjaolule, et ajaloolased kõnelevad vaid peetud sõdadest, jättes tähele panemata juhusid, mil sõjad jäid ära põhjusel, et riikidevahelisi tüüpi lahendati rahuliseel teel.¹⁾

Merignhas, Nye, Schücking ja teised väidavad, et ristiusk omalt sihilt teotleb rahu. Kuna keskajal ristiusu tähtsaks tugedeks osutusid paavst ja Rooma keiser, siis on kindel, et palju rahvusvahelisi arusaamatusi, lahkimiseid ja tüliküsimusi lahendati rahuliseel teel, paavsti ja keisri kaasabil.²⁾ Ka prof. A.Piip ütleb: "Kuid üksikasjalisemalt areneb vahetatu, kui riikide tülide lahendamise rakendus alles keskajal, suurel määral Rooma keisri ja paavsti mõjul, kes ise sagoodasti teostasid vahetundlikkudena."³⁾ Meil on teada, et vahetatus oma arengu algastmel oli abinõu, mille kaudu saavutati poolte järeleandmise teel moodus vivendi.

-
1. Lammach, Die Lehre von der Schiedsgerichtbarkeit, lmk. 27.
 2. W.Schücking, Das Völkerrechtliche Institut der Vermittlung, lmk. 1.
 3. Prof. A.Piip, w.t., lmk. 273.

Rahvusvahelise lepitusliku
talituse arenemine kuni
Rahvaste liiduni.

Lammasch juhib tähelepanu asjaolule, et ajaloolased
kõnelevad vaid peetud sõdadest, jättes tähele panemata
juhuseid, mil sõjad jäid ära põhjusil, et riikidevahelisi
tülisi lahendati rahulisel teel.¹⁾

Mérignhac, Nys, Schücking ja teised väidavad, et ristiusk omalt sihilt taotleb rahu. Kuna keskajal ristiusu tähtsanaiks tugedeks osutusid paavst ja Rooma keiser, siis on kindel, et palju rahvusvahelisi arusaamatusi, lahkuminekuid ja tüliküsimusi lahendati rahulisel, teel, paavsti ja keisri kaasabil.²⁾ Ka prof. A.Piip ütleb: "Kuid üksikasjalisemalt areneb vahekohtu, kui riikide tülide lahendamise rakendus alles keskajal, suurel määral Rooma keisri ja paavsti mõjul, kes ise sagedasti teetsesid vahekohtunikudena."³⁾ Meil on teada, et vahekohus oma arengu algastmel oli abinõu, mille kaudu saavutati poolte järeleandmise teel moodus vivendi.

-
1. Lammasch, Die Lehre von der Schiedsgerichtbarkeit, lhk.27.
 2. W.Schücking, Das Völkerrechtliche Institut der Vermittlung, lhk.1.
 3. Prof. A.Piip, m.t., lhk.278.

Ka keskajal veel püüdis vahekohtus enne otsuse langetamist saavutada kokkulepet tülitsejate poolte vahel lepituse ehk vahetalituse abil. Samuti ei suudetud keskajal lahus hoida mõlemaid instituute, nii et isegi üks ja sama isik, näiteks paavst, püüdis alul tülitsejaid pooli lepitada ja kui lepitust ei saavutatud, siis langetas pooltele kohustusliku otsuse. Sellest nähtest järeldab Schücking, et keskajal oli kaks vahetalituse moodust: vahetalitus võis eelneva vahekohtu otsusele, kuid võidi ka tarvitada iseseisvalt, seoses olemata vahekohtu protseduuriga.¹⁾ Schücking mainib, et kuni XVI sajandini on püütud vahetalituse teel likvideerida 19 rahvusvahelist tüliküsimust, lisades aga juurde, et see arv on kindlasti suurem.²⁾ Nii siis juba keskajal hakkab vahetalituse instituut, kui rahvusvaheline abinõu tülide lahendamisel, etendama teatavat osa.

Kuni XVIII sajandini on rahvusvaheline õiguspoliitika absolutismi surve all paralüüeeritud: jõud ja vägivald on ainukesed riikidevaheliste suhete korraldajad. XVIII-dast sajandist alates ärkab jälle ellu rahvusvaheliste vahekohtute

1. W.Schücking, m.t. lhk.4.

2. W.Schücking, m.t. lhk.4. *internationales Schiedsgericht*

tegevus, alul Põhja-Ameerikas, siis Euroopas. Koos vahekohtu arenemisega leiab ka vahetalituse instituut ikka suuremat poolehoidu riikide poolt ja meie näeme, et XVI-dast sajandist kuni 1-se Haagi rahukonverentsini on vahetalituse protseduuri kasutatud 88-as tülüküsimuses.¹⁾

Kuid vahetalitus on nüüd juba iseseisev instituut, ta on täiesti eraldatud vahekohtu protseduurist. Vahekohus ei tegele enam poolte lepitamisega, vaid tutvunedes tülige seoses olevate asjaoludega, langetab otsuse "sur la base du respect du droit", nagu see on ette nähtud 1907.a. Haagi rahukonverentsi aktides, art.37. Lammasch, kes on tuntud autoriteedina vahekohtu küsimuses, ütleb: "Vermittlungsvorschläge den Parteien zu machen, ist das moderne Schiedsgericht nicht berechtigt".²⁾

Olgu siinkohal toodud kaks juhtumit, kus médiation on kord sõja ära hoidnud, kord mitte. 1867.a. tekkis tüli Prantsusmaa ja Preisi vahel Luksemburgi pärast, kuna Preisi oli Luksemburgi okupeerinud. Napoleon III protesteeris selle vastu ning tegi ettepaneku tülüküsimus vahekohtuga lahendada.

1. W.Schücking, m.t. lhk.6.

2. Lammasch, Die Rechtskraft internationaler Schiedssprüche, lhk.35.

dada, millise ettepanekuga ka Saksamaa ühines. Suurriikide vahetalitusel, Londoni konverentsil, lepitati pooled ja Preisi vabastas Luksemburgi sõjaväest. Sõda Prantsusmaa ning Preisi vahel oli ära hoitud. Kuid Prantsuse - Preisi sõda 1870.a. ei läinud korda vältida vaatamata sellele, et Inglismaa oli oma vahetalitust pakkunud ja Napoleonile isegi ettepaneku teinud, et ta loobuks garantiide nõudmisest Saksamaalt, kuna oli selge, et intsident, mis tekkis Hispaania troonikandidaadi küsimuses, oli likvideeritud. Siin mõlemad riigid igatsesid sõda. Napoleon tahtis kõvendada vankuma löönud trooni, kuna Bismarck lootis raua ja verega ühendada Saksamaa.

(b) Neist näiteist järeldame, et vahetalitus võib eduga likvideerida rahvusvahelisi tüliküsimusi vaid siis, kui tülitsejatel pooltel on selleks hea tahe. On selge, et rahvusvaheliste tülide rahulisel teel lahendamise abinõud, mis olenevad vaid riikide heast tahtest, baseeruvad nõrkadel alustel ja ei suuda riikidele kindlustada küllaldast julgeolekut. On tarvilik, et need abinõud omaksid suuremal määral siduvat iseloomu. Selle sihi poole ongi püütud tänapäevani.

Mis puutub nüüd rahvusvahelise õiguse teadusesse, siis Hugo Grotius'e kuulsas teoses veel ei mainita *médiation*'i. "De jure belli ac pacis...." tunneb neli rahvusvaheliste tülide lahendamisviisi: *colloquium*, *compromissum*, *sors* ja *certamen singulae*. Grotius'e teose kommentaatorid, nagu Ziegler ja teised, mainivad kompromissi õpetuse kõrval ka juba vahetalitajaid. Vattel'i teoses "Droit des gens" evib vahetalituse instituut rahvusvaheliste tülide lahendamise abinõuna juba iseseisva ja põhjendatud koha. Vattel'ist kuni meie ajani ei ole vahetalituse instituut sisuliselt muutunud. Ta oli ja on jäänud lepituskatseks. Siiski peale Vattel'i on puütud eraldada head teened (*bons offices*) vahetalitusest kitsamas mõttes (*médiation*). See piiritlus on pääsenud ka Haagi rahukonverentsi aktidesse. Vahe Schückingi'i järele pidavat olema selles,¹⁾ et vahetalituse juures vahetalitaja võtab osa lepitusmenetlusest, teeb pooltele ettepanekuid, ühesõnaga püüab otsekoheselt lepitada. Heade teenete juures aga vahetalitaja piirdub vaid ettepanekuga pooltele saavutada lepitust. Vagner defineerib häid teeneid järgmiselt : "Wir verstehen unter

1. W.Schücking, m.t., lhk.12.

den guten Diensten, bons offices, Bemühungen eines Staates zwei oder mehrere andere Staaten zu bewegen, eine zwischen denselben schwebende internationale Frage selbsttätig zu lösen," ja vahetalitust "...als den Versuch, welchen ein Völkerrechtssubjekt unternimmt, zwischen zwei oder mehreren anderen Völkerrechtssubjekten mit Einwilligung derselben auf Grund eigener Ausgleichsvorschläge eine Einigung in einer internationalen Frage herbeizuführen".¹⁾ Prof. A.Piip'i raamatus leiame järgmise piiritluse: "...bons offices ei kõrvalda tülitsejaid pooli otse läbirääkimistest kuna médiations tähendab vaheletulemist alles siis, kui otsene läbikäimine riikide vahel on lõpetatud ning kolmas riik iseseisvalt tahab seda üksnes jalule seada."²⁾ Seda piiritlust võiks võtta täiendusena eelpool toodud definitsioonidele.

Kuid säärane vahetalituse instituudi jaotamine kahte ossa ei ole pooldamist leidnud ei doktriinis ega ka praktikas. Nii näiteks Fiore, Ch.de Martens, Holtzendorf ei tunnusta seda piiritlust. Praktiliselt - Hispaania - Ameerika kongressil 1847 - 1848.a. siis Pariisi kongressil 1856.a.,

-
1. Wagner, Zur Lehre von den Streiterledigungsmitteln des Völkerrechts, lhk.40 j.j. ning W.Schücking, m.t., lhk.13.
 2. Prof. A.Piip. Rahvusvahelise õiguse süsteem, lhk.148.

Berliini Kongo - konverentsil 1884.a. - 1885.a., samuti Viini Ida-konverentsil 1853.a. on tarvitatud vaheldamisi lepitamise mõiste väljendamiseks sõnu *bons offices* ja *médiation*.¹⁾ Ka Haagi rahukonverentsidel ei ole suudetud neid mõisteid lahus hoida. Tõeliselt nii *bons offices* kui ka *médiation* on oma sihi ja abinõude poolest sarnased : kolmas riik püüab saavutada tülitsejate vahel lepitust ja nimelt nõuandmistega või soovitustega.

Teoreetliselt on püütud selgitada küsimust, kas väljaspool tüli seisvad riigid on kohustatud enesele võtma vahetalitust? Mõned, näiteks Bulmerincq, Komarovsky, on arvamisel, et selline kohustus lasub erapooletutel riikidel. Bulmerincq tuletab sellise kohustuse oletusest, et riikide ülesanne olevat toetada rahvusvahelise õiguse normide maksvusele pääsemist ja et riigid on kohustatud säilitama rahuseisukorra.²⁾ On teadlasi, kes püüavad Bulmerincq'i seisukohta vastuvõetavamaks teha, näiteks Phillimore, Kant, Paretti ja teised, väites, et erapooletuil riikidel lasuvat moraalne kohustus pakkuda oma vahetalitust. Heilborn on

1. Prof. A. Piip, m.t., lhk. 148 ja W. Schücking, m.t. lhk. 13.

2. Bulmerincq, Holtzendorffs Handbuch des Völkerrechts, köide IV, lhk. 17. j. j.

aga diametraalselt vastupidisele seisukohale asunud, soovitades vahetalituse instituuti rahvusvahelise õiguse süsteemist üldse välja heita, kuna vahetalitus olevat puht poliitiline tegevus ja kuulub sellepärast ka poliitika valdkonda.¹⁾ Ei saaks nõus olla ühegagi neist kolmest vaatest. On õigus vaid osaliselt, kui Heilborn ütleb et vahetalitus on puhtpoliitiline tegevus. Vahetalitus olles poliitiline tegevus, mis põhjeneb arusaamisele otstarbekohasusest, on siiski seotud juriidilise momendiga, sest ta baseerub kokkuleppele. Kui meie loobuksime vahetalituse instituudi käsitlemisest õigusteaduses ja jätaksime ta poliitika hoolde, siis kaotaksid rahvad tähtsa abinõu julgeoleku kindlustamisel. Vahetalituse instituut peab just arenema juriidilises suunas, teda tuleb muuta obligatoorseks, rahvastele kohustuslikuks. Seda ongi püütud teostada Rahvasteliidu kaudu ja veel enam Bryan'i lepingute süsteemiga. Iseküsimus on, kas see katse on õnnestunud, kuid selle juures meid praegu ei peatu. Mis puutub Bulmerincq'i ja teiste vaateisse, siis peab ütlema, et kuni Rahvasteliiduni riikidel mingeid kohustusi - ka mitte moraalseid - vahetalituse suhtes ei

1. W.Schücking, m.t., lhk.19.

lasunud. Ei olnud olemas erilisi rahvusvahelisi norme selle kohta, kuidas tuleks lepitusaktsioon läbi viia ja, kes peaks seda tegema. Küll arvab aga Wagner, et vahetalituse suhtes on rahvusvahelise õiguse poolt püstitatud järgmised normid: 1) Die Rechte und Pflichten des Vermittlers richten sich nach dem formellen Abkommen, falls ein solches zwischen ihm und den Parteien abgeschlossen wurde. 2) Der Vermittler hat einen Rechtsanspruch gegen die Streittheile, den Streitgegenstand, die Unterhandlungen und die Beweisurkunde, die geeignet sind, den Streit zu klären, kennen zu lernen. 3) Er ist berechtigt und verpflichtet, den Parteien Vorschläge zu machen. 4) Der Vermittler hat das Recht an etwaigen Verhandlungen der Parteien über den Streitgegenstand teilzunehmen. 5) Der Vermittler hat die Pflicht unparteiisch zu sein.¹⁾ Kuid Wagner'i poolt mainitud reeglid ei ole rahvusvahelise õiguse poolt püstitatud õigusnormid, nad on vaid järeldused, millised peaksid aset leidma, kuid võivad ka mitte aset leida, peale kokkuleppe saavutamist vahetalitajaga vahetalituseks. Nii siis Wagner'i "normid" ei muuda vahetalituse instituudi poliitilist iseloomu, küll aga aitavad kaasa selle arenemisele juriidilises suunas.

Oli loota, et Haagi rahukonverents püüab vahetalituse

1. Wagner, m.t., lhk.48 j.j.

instituuti enam-vähem vabastada poliitilisest iseloomust. Olid ju riigid seda instituuti kasutanud mitte alati rahvusvahelisest üldhuvist lähtudes, vaid ka muude poliitiliste sihtide saavutamiseks. Nii näiteks lepingus, mis sõlmiti Põhja-Ameerika Ühendriikide ja Hiina vahel 1858.a., Ühendriigid kohustuvad olema Hiinale heade teenetega abiks, kui Hiinal peaks tekkima lahkuminekuid teiste riikidega. Samasugune klausel oli sisse võetud ka 1873.a. sõlmitud Saksamaa ja Pärsia vahelisesse lepingusse. Sarnased lepingud olid väga levinenud XIX sajandil ja torkab silma asjaolu, et suurriigid püüdsid selliseid lepinguid sõlmida just kultuuriselt, ja majanduslikult ja ka poliitiliselt maha jäänud ida-riikidega. Siht oli selge : need lepingud võimaldasid suurriikidele kontrollida kolmandate riikide poliitilist tegevust ja lõpuks loodi nendega õiguslik alus interventsiooniks. Sellest pahest tuli vabaneda ja loodeti, et Haagi konverents tuleb sellega kas või osaliseltki toime.

Haagi I-sel rahukonverentsil, 1899.a. 29-dal juulil, kiitsid riigid - kuigi reservatsioonidega - heaks konventsiooni rahvusvaheliste konfliktide rahulikuks lahendamiseks.

Selle konventsiooni art.2 loeme: "Tõsise lahkumineku või konflikti korral, enne kui tarvitada sõjariistu, kokkuleppinud riigid on nõus pöörduma, niipalju kui olud seda lubavad, ühe või mitme sõbraliku riigi heade teenete (bons offices) või vahetalituse (médiation) poole." 1).

23-das protokollis, mis vastu võeti Pariisi kongressil 1856.a., ^{on} samuti väljendatud, et riigid püüdku rahvusvaheliste tüliküsimuste puhul neid lahendada vahetalituse abil. Kuid see oli vaid soov. Haagi akti art.2 aga vähemalt püüab muuta kollektiivse kokkuleppe kaudu vahetalituse instituudi juriidiliselt kohustavaks. See püüe oleks ka õnnestunud, kui ei oleks Pariisi protokollist võetud sõna-sõnalt järgmine lause: "..... en tant que les circonstances l'admettraient". Selle lause sissevõtmisega Haagi konventsiooni ei ole vahetalituse instituudi juriidiline iseloom kõvenenud, mida Haagi töötulemusena oleks võinud loota, vaid nõrgenenud.

Sama konventsiooni art.3 leiame veel ühe paralüseerivalt mõjuva klausli: "Iseseisvalt säärasesst pöördumisest kokkuleppinud riigid leiavad olevat kasuliku ja soovitava,

1. Prof. A. Piip, m. t., lhk. 256 ning Pohl ja Sartorius, Modernes Völkerrecht, lhk. 52.

et üks või mitu riiki, võõrad konfliktile, konflikti korral pakuvad nii palju kui seda olud lubavad, nende häid teeneid või vahetalitust konfliktis olevatele riikidele.¹⁾

Arvatavasti, kui oleks loodud alaline ja kättesaadav vahetalituse organ, analoogiliselt vahekohtule, oleks vast see klausel ära jäänud. Ka Venemaa memorandum selle küsimuse kohta väljendas arvamist, et ei saavat vahetalitust muuta obligatoorseks, kuna puuduvad alaline vahetalituse organ. Tundub, et vene delegatsiooni seisukoht oli õige. Eeldab ju kohustus pöörduda vahetalitaja poole vahetalitaja olemasolu. Kui aga seda vahetalitajat käepärast ei ole ja teda tuleb alles peale tüli puhkemist otsida, siis võib küll oletada, et obligatoorsuse põhimõte - just vahetalitaja puudumisel - nii mõnigi kord jääb teostamata. Ei ole usutav, et riik, kes otsustanud konflikti lahendada relvadega, jääks ootama mõne riigi "heade teenete" pakkumist, või hakkaks otsima vahetalitajat. Oletame, et ta seda siiski teeb, siis otsib ta vahetalitaja kindlasti ikkagi oma poolehoidjate hulgast. Võib enesele ette kujutada, kuidas näiteks oleks talitanud Saksamaa, kui ta oleks olnud vahetalitaja

1. Prof. A. Piip, m.t., lhk. 256.

osas Itaalia - Abessiinia konfliktis puhul. Teisest küljest aga peab vahetalitaja valitama tülitsejate riikide poolt ühel nõul. Tähendab, kui Saksamaa on konfliktis Tšehhoslovakkia, siis tuleks neil ühiselt valida vahetalitaja. Loomulik et Tšehhoslovakkia ei nõustuks vahetalitajaga, nagu Mussolini - ja ümberpöörduvalt, Saksamaa ei saaks nõustuda prantslastega vahetalitaja osas. Kuidas sellisel juhul leida kuldset keskteed, on raske ette kujutada. Nii siis alalise vahetalituse organi puudumist tuleb pidada suuremaks vahetalituse instituudi paheks.

Haagi konverents arvas, et poolte seisukorda saab kergendada, kui luua art.7. Ja see loodigi : "Vahetalituse vastuvõtmisel ei ole iialgi, vastupidiste kokkulepete puudumisel, mõju mobilisatsiooni või teiste sõjaväe ettevalmistamise abinõude katkestamiseks, viivitamiseks või seisma panemiseks. Kui vahetalitus tuleb pärast vaenulikkude tegevuste algust, siis tema ei katkesta, ilma vastupidise lepinguta, käimas olevaid sõjalisi operatsioone."¹⁾ Selle artikliga on poolte seisukord kergendatud selles, et vahetalitaja leidmiseks on nüüd aega. Võib mobiliseerida ning

1. Prof. A.Piip, m.t., lhk.256.

mitmesuguseid sõjalisi ettevalmistusi teha, kuid samal ajal ka otsida vahetalitajat. Vahetalitaja mitteleidmisel võib aga alata ka sõda, sest see artikkel ütleb väga selgesti, et kui "vahetalitus tuleb pärast vaenulikkude tegevuste algust", siis tema ei takista sõjalisi operatsioone. Ja kui kergesti ei teki vaenutegevus. Samal päeval, mil tuli on puhkenud, on tarvis vaid tähtsusetut piiririkumist ja vaenutegevus ongi alanud. See artikkel ei ole küll kuidagi kergendanud tülide rahulist lahendamist, vaid ta annab võimaluse riigile, mis on kindel oma jõu pääle, siiski alustada sõjaga. Enne Haagi konventsiooni art.7 loomist eeldati vähemalt, et läbirääkimised ja poolte püüded lahendada lahkuminekuid rahulisel teel, panevad ajutiselt seisma sõjalised ettevalmistused, nüüd on aga Haagi artiklitega leidnud tunnustamist ja legaliseerimist vastupidine seisukoht. Ei saa kuidagi nõus olla, et rahvusvaheline õigus on selle artikliga saavutanud edusammu.

Schücking arvab, et art. 7. lõige 1 põhjal, tülitsejad pooled ei saa alata sõda. Tulevat nimelt meeles pidada, et lubatud on vaid mobilisatsioon, mis iseenesest on riigiõiguslik akt ja mida keegi keelata ei saa. Küll olevat aga

selle artikli lõike 1 põhjal keelatud rahvusvahelisõiguslik akt - sõda. Sõda võidakse alata vaid siis, kui sama konventsiooni art.5 põhjal ja ulatuses vahetalitaja funktsioonid on lõppenud.¹⁾ Schücking ei taha arvestada sellega, et just sama art.7 lõige 2 hävitab lõike 1. avades ukсед sõjale. Ei ole ju võimalik vastu riigi tahtmist takistada vaenu-tegevuse algust, mis nagu mainisime, võib peaaegu silmapilkselt puhkeda ja sellega on ka legaliseeritud sõda. Sest, kas palutud või ise ennast pakkunud vahetalitaja ei jõua lihtsalt õigeks ajaks pärale ja kui ta kord pärale on jõudnud, on meil tegemist vahetalitajaga, kes kindlasti tagajärjetult püüaks lõpetada juba alanud sõda.

Et vahetalitus sellisel kujul, nagu ta Haagis loodi, evis vaid relatiivset tähtsust, sellest said vist aru ka konverentsi liikmed ise. Muidu ei oleks ju vastu võetud Põhja-Ameerika Ühendriikide delegaadi Holls'i ettepanek: luua uus vahetalitusviis. See uus nimetati médiation special ja paigutati 1-se konventsiooni art.8. See erivahetalitus erineb lihtvahetalitusest sellega, et tülitsejad riigid "... valivad vastavalt ühe riigi, millele nemad teevad ülesandeks astuda otsekohesesse läbirääkimisesse

riikidega, mis valitud teise poolt, sihiga ära hoida rahulikkude suhete katkemist...." ja edasi "... rahulikkude suhete katkemise korral jääb neile riikidele ühtlaseks ülesandeks tarvitada igat juhust rahu jaluleseadmiseks".¹⁾

Lammasch avaldas juba Haagi konverentsil kartust, et see vahetalitusviis vististi ei anna praktilisi tulemusi. Tal oli selles suhtes õigus, sest erivahetalitus ei ole tänapäevani leidnud tegelikku rakendamist.²⁾ Ei ole ka meil põhjust pikemalt peatada selle instituudi juures, kuna iseenesest on mõistetav, et riigid ei hakka ennast siduma sarnase keerulise ja aegaviitva abinõuga. Kui tüli lahendamiseks leitakse aega olevat, siis on otstarbekohane pöörduda rahvusvahelise uurimiskomisjoni poole ja kui aega ei ole, siis aitab lihtsast vahetalitusest.

Teine rahukonverents, mis peeti 1907.a. samuti Haagis, on vahetalituse küsimusega vähe tegelenud. Ameerika delegatsiooni ettepanekul lisati 1-se konventsiooni art.3 üks sõna juurde. Arvati, et ei ole ainult kasulik tülide puhul pakkuda häid teeneid, vaid et see on ka soovitav. Uues redatsioon art.3 algab nii: "Indépendamment de ce recours, les

1. Prof.A.Piip, m.t., lhk.256.

2. Prof.A.Piip, m.t., lhk.277.

Puissances contractantes jugent utile et désirable" Taheti ka art.8 muuta ja nimelt selliselt, et mitte tülitsejate riikide poolt valitud sekundandid ei hakkaks omavahel lepitust otsima, vaid riigid - sekundandid valiksid kolmanda riigi, mis siis asuks lepitamisele. Kardeti nimelt, et ka sekundandid võiksid tülli sattuda ja sellega oleks siis saavutatud vastupidine tulemus : kahe tülitseja asemel oleksid neli. See ettepanek aga ei leidnud pooldamist.

Võttes kokku öeldu, peame konstateerima, et Haagi rahukonverentside töö evib rahvusvahelises elus väga suure tähtsuse. Esiteks oli juba see fakt omaette suursaavutus rahvusvahelises elus, et sellises ulatuses rahvusvahelisi norme kodifitseeriti. Teiseks süvendasid Haagi rahukonverentsid rahvaste solidaarsuse tunnet ja olid ka esimesiks tõelisiks katseis^k arendada kollektiivsel alusel rahvusvahelist poliitilist koostööd. Täie õigusega peetakse Haagi rahukonverentsi Rahvasteliidu eelkäijaks.

Peale Haagi rahukonverentside on nii teoreetiliselt kui ka praktiliselt püütud edasi arendada vahetalituse instituuti. Üksikud teadlased, seltsid, kui ka mitmesugused konverentsid on püüdnud leida teid ning abinõusi, et muuta

vahetalitust tõeliseks juriidiliseks instituudiks. Asuti esmalt säärase vahetalituse organi otsimisele, mis ei oleks ja ei saaks olla kellestki mõjutatud. Saksa teadlane v. Bar tegi ettepaneku luua rahvusvaheline akadeemia alalise asukohaga ja alaliste liikmetega, kellel muud kõrvalametit ei tohiks olla, kui rahvusvaheline lepituslik talitus. Politise soov oli, et saaks koostatud riikide ettepanekul eriline vahetalitajate üldnimekiri, analoogiliselt sellele, nagu oli loodud Alaline Rahvusvaheline Vahekoht. 1908.a. parlamentidevahelisel konverentsil Berliinis, esitas Venemaa duuma liige Efremoff vahetalituse organi organiseerimise kava. Selle järgi oli mõeldud ellu kutsuda kahte liiki vahetalituse organe. Ühte neist valitakse tähestiku järjekorras 4 riiki riikide üldisest nimestikust üheks aastaks. Nende riikide kohustuseks oleks lepitustalituse algatus, kui ka lepitusaktsiooni läbiviimine. Teine organ oleks funktsioneerinud Institut international de médiateurs nime all ja oleks koosnenud 20-st alalisest liikmest ning 10-st asetäitjast-liikmest. Need oleksid valitavad perioodiliselt kokkutulevatel rahukonverentsidel piiratud arvu kandidaatide hulgast, sest iga riik võis ülesse seada vaid

4 kandidaati. Saadud häälteenamuse järjekorras määratakse siis kindlaks alalised ja asetäitjad-liikmed. Mainitud kavad pooldasid peale vahetalituse organite alalisust ka vahetalituse instituudi kasutamise obligatoorsust.¹⁾

Eelpool toodud teoreetilisi kavatsusi on püütud osaliselt teostada ka praktiliselt n.n. Bryan'i lepingute kaudu. Juba 1906.a. peetud Londoni parlamentidevahelisel konverentsil püüdis tulevane Ühendriikide välisasjade riigisekretär juhtida konverentsi tähelepanu lepitusliku talituse tähtsusele riikidevahelise tülide lahendamisel. Tema algatusel võeti vastu resolutsioone, millistes rõhutati, et tülitsejad riigid peaksid kohustuma mitte algama vaenu-tegevust enne, kui ei ole katsutud tüli lahendada vahetalituse kaudu, või oleks vähemalt uuritud tüli põhjusi rahvusvahelise uurimiskomisjoni poolt. Lepitusliku talituse mõtte ei ole iseenesest uus ja ei ole ka Bryan'i poolt leiutatud, nagu arvab Dr. Kaasik.²⁾ Meie leiame teda kodifitseeritud Haagi aktides, rääkimata sellest, et lepituslik talitus on leidnud kasutamist antiikajast alates. Bryan'i tähtsus ja teene seisab selles, et tema on esimesena suutnud

1. W.Schücking, m.t., lhk.106 ja 108.

2. Dr.N.Kaasik, Rahvasteliit, lhk.196.

kasutada tegelikus elus vana ideed otstarbekohasemalt, kui olid suutnud seda teha teised.

Bryan, pääsesdes 1913.a. Põhja-Ameerika Ühendriikide välisasjade riigisekretäri kohale, esitab samal aastal välisriikide saadikuile memorandumi, kus on muuseas öeldud, et Ühendriigid on nõus iga riigiga üksikult kokku leppima, et kõik lahkuminekid, mis võivad kokkuleppinud riikide vahel esile kerkida, uuritakse rahvusvahelise komisjoni poolt ja, et kokkuleppinud riigid nõustuvad mitte algama sõda või vaenutegevust enne uurimise toimetamist. Edasi on memorandumis öeldud, et komisjoni aruanne peab olema koostatud määratud aja jooksul ja selle aja kohta riigid saavutavad erikokkuleppe. Lõpuks mainitakse, et peale komisjoni poolt aruande esitamist riikidele jääb õigus talitada oma äranägemise järele. 1914.aastaks, just enne maailmasõja puhkemist, oli 34 riiki põhimõtteliselt nõustunud Bryan'i memorandumiga. Nende hulgas Saksamaa, Austria, Prantsusmaa, Suur-Britannia, Venemaa ja teised. Esimene Bryan'i leping sõlmiti Ühendriikide ja Guatemala vahel 20.sept.1913.a. ja ratifitseeriti 13.okt.1914.a. Kuni 1915.aastani oli Bryan'i

tüübilisi lepinguid sõlmitud 16 ja kõik ka ratifitseeritud.¹⁾

Peatume nüüd pikemalt Bryan'i lepingute sisu juures. Esimene leping, mis sõlmiti Guatemalaga, sisaldab peale tavalise sissejuhatuse 4 artiklit. Art. 1) lepivad pooled kokku, et kõik tülid, mis laadi nad ka ei oleks ja kui neid ei ole suudetud lahendada diplomaatilisel teel, esitatakse selgitamiseks ja vastava aruande koostamiseks rahvusvahelisele komisjonile ning pooled kohustuvad uurimise vältel, kuni aruande esitamiseni, mitte kuulutama sõda, ega algama vaenutegevust. Art. 2 näeb ette 5-e liikmelise uurimiskomisjoni. Selles on kaks liiget kumbaltki tülitsejalt poolelt ja viies liige valitakse mõlema poole kokkuleppel. Art. 3 määrab konflikti uurimiseks ühe aastase tähtaja, arvates päevast, mil komisjon on teatanud oma tegevuse alustamisest. Samas artiklis on öeldud, et komisjon võib alata tegevust ka oma algatusel, kuid peab sellest teatama pooltele, ühtlasi nendelt konflikti kiirema lahendamise hõlbustamiseks, abi paluma. Viimane artikkel määrab ratifitseerimise korra ja lepingu kestvuse, mis on 5 aastat. Kuid leping jääb veel kehtima 12-ks kuuks juhul, kui pooled, või ainult üks neist,

1. W.Schücking, m.t., lhk. 125 ja 126.

otsustavad 5 aasta möödumisel lepingu tühistada.¹⁾

Selgituseks olgu öeldud, et Bryan'i lepingutes mainitud rahvusvahelised uurimiskomisjonid luuakse kohe peale lepingute ratifitseerimist. Nii siis vastav organ on juba enne tüli tekkimist olemas. Neil komisjonidel on art.3 põhjal see hea omadus, et nad võivad oma algatusel alustada konfliktide uurimist. Ei saa kahtlust olla, et komisjon võib pooltele teha ettepanekuid abinõude kohta, millised tema arvates tuleks tarvitusele võtta, et poolte nõudmised saaks õiglaselt rahuldatud. Sarnase sisuga klausel on ka fikseeritud lepinguis, mis sõlmitud Prantsusmaaga, Hispaaniaga, Rootsi ja Hiinaga, kuna teistes lepingutes sama mõtet võib järeldada lepingute üldisest sisust.

Teine küsimus oleks, kuivõrd on nende lepingutega riikidele tehtud obligatoorseks kasutada lepituslikku talitust. Tegelikult panevad küll Bryan'i lepingud riikidele kohustuse kõikides tüliküsimustes pöörduda rahvusvaheliste komisjonide poole. On aga tõsi, et mainitud lepingud ei sisalda norme, millised kindlustaksid riikide poolt enesele võetud kohustuse täitmist. Sellel põhjusel peab O.Umfried

1. W.Schücking, m.t., lhk.127-129.

Bryan'i lepinguid, kui rahusäitamis^e abinõusi, naiivseiks. Ta on veendunud, et suurriik, millele sõda avab suuremaid võimalusi, kui üks rahvusvaheline komisjon, unustab lihtsalt säärase komisjoni olemasolu.¹⁾ Tähendab Umfried ei usu rahvusvahelisesse kokkuleppesse, kui selle täitmine ei ole tagatud jõuga. Lühidalt sellele vastates võiks öelda, et õigus ja jõud on vastandmõisted, millised üks-teist hävitavad ja kui inimkond ei ole selle tõeni veel jõudnud, siis tuleb seda vaid kahetseda ning selle poole püüda, et kord tõeale lähemale jõutaks.

Kui võrdleme Bryan'i lepinguid Haagi rahukonverentside töö tulemustega, siis märkame suurt edusammu, just meie teemi seisukohalt, mis on saavutatud nende lepingutega. Kuigi Haagi konventsioonide kasuks räägib asjaolu, et nad põhjenevad kollektiivkokkuleppel, siiski ei võiks kahelda, et jäänuks pidamata maailmasõda, ka Bryan'i lepingud oleksid arenenud kollektiiv lepinguteks, või isegi üldiseks lepituskonventsiooniks. Oli ju algus selles suunas tehtud. Nii 25.mail 1915.a., baseerudes Bryan'i põhimõtteil, sõlmiti n.n.A-B-C leping: Argentiina, Brasiilia ja Tšiili vahel.

Et siin osalisteks olid juba kolm riiki, tähendas seda, et oli loodud pretsedent, mis lubas oletada suurema hulga riikide ühinemist tulevikus kollektiivlepingu alusel. Et see tendents oli tõenäosuse piirides, kinnitab asjaolu, et Rahvasteliidu pakti väljatöötamisel paigutati sinna Bryan'i põhimõtteid: "konstrueerides nõukogust lepituslik organ mõnesuguste kompetentsiliste erinevustega."¹⁾ Ja edasi loeme Dr. Kaasiku töös: "Kolmas täiskogu istung soovitas liidu liikmeile, arvestades pakti õigusi ja kohustusi, sobitada lepinguid, mille sihiks oleks lepituskomisjonide loomine. Täiskogu avaldas lootust, et nende komisjonide võimupiirid oleksid võimalikult laiemad ja, et suur arv niiviisi sõlmitud lepinguid võimaldaks tulevikus üldise lepituskonventsiooni sobitamist, mis oleks avatud liitumiseks kõikidele riikidele."²⁾

Kui meie nüüd edasi võrdleme Bryan'i ja Haagi lepitusliku talituse süsteeme, siis võime konstateerida, et mõlematel süsteemidel on negatiivseks küljeks see, et nad ei võta endale tülide lõplikku lahendamist vastava otsuse või resolutsiooniga. Nad püüavad lahendada tülisi

1. Dr. Kaasik, m.t., lhk. 136.

2. Dr. N. Kaasik, m.t., lhk. 136.

soovitustega, või faktide konstateerimise ja nende avaldamisega aruandeis. Selles mõttes jäävad mõlemad süsteemid poolikuteks abinõudeks. Bryan'i süsteemi positiivne ja progressiivne külg peitub peaaugjalikult selles, et ta muudab lepitusliku talituse riikidele obligatoorseks. Kui Bryan'i lepinguis on öeldud, et kõik riikidevahelised tülid, mis laadil nad ka ei oleks, alluvad uurimisele, siis Haagi 1-se konventsiooni art. 9 loeme, et on vaid "kasulik ja soovitav" luua rahvusvahelisi uurimiskomisjone ja "nii-palju kui olud seda lubavad" ning ainult siis, "kui tülid ei puuduta ei au ega olulisi huvisi". Suur edusamm, võrreldes Haagi artiklitega on ka asjaolu, et Bryan'i lepingud keelavad tülid e uurimise kestvusel sõda või vaenutegevust.

Igal juhul oli Bryan'i lepingute süsteemiga loodud pretsedent, mis näitas, et lepitusliku talituse abil on tegelikus elus võimalik lahendada rahvusvahelisi tülid küsimusi - kriipsutame siinkohal alla, et ka poliitilisi tülisi, või Haagi keeles "mis puudutavad au ja olulisi huvisi" - rahulisel teel, obligatoorsel alusel ja alaliste erapoole-tute organite kaudu.

Nagu nägime on lepituslik talitus oma arenemiskäigus jäänud sisuliselt muutmatuks. Vahetalitus, kui ka rahvusvahelised uurimiskomisjonid püüavad saavutada riikide vahel lepitust, kuid ilma, et nad teeksid otsuseid, millised seeksid tülitsejaid pooli. Kui lepitus ei lähe korda, siis pooled võivad talitada oma äranägemise järele.

Juba enne maailmasõda, eriti aga maailmasõja kestel, tulid hääled kuuldavale lepitusliku talituse muutmiseks lõplikuks ja otsustavaks rahvusvaheliste tülide lahendamisviisiks. Sellest mõttest haarati kinni Rahvasteliidu loomise aegjärgul Pariisis ja Rahvasteliidu Nõukogu sai tähtsamaks lepituslikuks organiks, mille kompetentsi kaudu on ka püütud lepituslik talitus muuta lõplikuks ja otsustavaks rahvusvaheliste tülide lahendamisviisiks.

Sellepärastel rahvasteliitvahetalitajana
panu ja, mis kasutati komisjoni poolt, mille ülesandeks
ehk riikide lepitaajana.
oli koostada rahvasteliidu pakt.

Sissejuhatuses mainisime, et rahvusvahelisi konflikte
jaotatakse juriidilisteks ja poliitilisteks. Harilikult on
riigid nõus lahendama juriidilisi konflikte lepitusliku
talituse kaudu ja tunnustavad seda meeleldi sunduslikuks
ning lõplikuks. Poliitiliste konfliktide puhul tahavad aga
riigid jätta enestele õiguse otsustada, kas lepituslik
talitus sobib nende poliitiliste huvidega. Sel juhul lepi-
tuslik talitus ei saa olla ka lõplik ega sunduslik. Säärane
olukord ei kindlusta tülide lõplikku lahendamist ja jätab
ikkagi tee vabaks legaliseeritud sõjale. Rahvasteliidu
ülesandeks jäi olukorra parandamine. Pidi ju Rahvasteliidu
pakti autorite, eriti Woodrow Wilson'i arvates, Rahvasteliidu
tähtsamaks funktsiooniks saama vahetalitus. Meie püüame
jälgida lepitusliku talituse arenemist alates Rahvasteliidu
pakti loomispäevilt.

Tuleks palju lehekülgi täita, kui meie peatuksime
kõikide kavade juures, mis valmisid Pariisi rahukonverentsi
ajaks 1919.a. ja, mis pidid aitama luua maailmale jäädava rahu.

Sellepärast vaatleme vaid neid kavu, mis leidsid tähelepanu ja, mis kasutati komisjoni poolt, mille ülesandeks oli koostada Rahvasteliidu Pakt.

Esimeseks sarnaseks kavaks tuleb pidada, n.n.

Phillimore'i oma, mis koostati Inglismaa valituse ülesandel.

Maikuu 1918.a. saadeti see kava tutvumiseks Wilson'ile,¹⁾

kes selle võttis Rahvasteliidu küsimuste uurimise aluseks.

Mainitud kava on jaotatud 4-ja ossa, milledest 2-ne osa,

ja nimelt art.3 kuni 12, käsitavad rahvusvaheliste tülide

lahendamisviise rahulisel teel. 1-ne osa koosneb 2-st

artiklist, moodustades kava sissejuhatuse ja käsitab

riikide kollektiivkokkuleppe üldpõhimõtteid. Liitunud riigid

kohustuvad mitte enne algama sõda, kui tülikäsimus on esi-

tatud vahekohtule või riikide konverentsile ning mitte enne,

kui konverents on avaldanud oma nõuande või aruande, ja ka

mitte sel juhul, kui üks tülitsejaist pooltest on aktsep-

teerinud konverentsi nõuande. Art.2 põhjal riik, mis rikub

mainitud kohustusi, loetakse ipso facto sõjaseisukorras

olevaks kõikide teiste liitunud riikidega. Art.4 puudutab

otsekoheselt lepituslikku talitust, määrates, et kui tüli-

1. R.Baker, Woodrow Wilson, Memoiren u.Dokumente I, lhk.178.

küsimust mingisuguseil põhjusil ei esitata lahendamiseks vahekohtule, siis pooled võivad (kava sissejuhatus kohustab selleks) pöörduda konverentsi poole, et see võtaks tülüküsimuse kaalumisele. Kuid konverentsi nõuanne, art.8 ja 10 põhjal, ei seo tülitsejaid pooli. Nõuanne tuleb konverentsil võtta vastu ühel häälel ja kui seda ei suudeta saavutada, siis võib enamus avaldada oma arvamust, juurdelisades ka nõuande, milline enamuse arvates oleks pidanud avaldatama. Art.12 nagu püüaks paralüeerida sissejuhatuses mainitud kohustust, mille põhjal ei või alata sõda enne, kui konverents pole oma nõuannet avaldanud, sest ta võimaldab appelleerida konverentsi poole, et see muudaks kohustuse juhul, kui riik arvab, et vastaspool oma tegevusega on tema au haavanud. Konverents võib sel juhul sissejuhatuses ette nähtud "moratoriumi" muuta. Mis puutub nüüd lepituse organisse, siis selle moodustab konverents, mis koosneb art.5 põhjal saadikuist, kes on akkrediteeritud selle riigi valitsuse juurde, kus konverents peetakse.¹⁾

Peab ütlema, et Phillimore'i kava toob uuendusena norme, mis näevad ette riikide sundimist, kui nad ei peaks

1. R.Baker, m.t. III, lhk.67-71.

omi kohustusi täitma. Selles mõttes on see kava Bryan'i lepinguist möödunud. Üldiselt on ta aga jäänud Haagi konventsioonide tasemele. Nii näiteks loeme kavale juurde lisatud memorandumi p.9, et tulitsejad pooled on kohustatud sõda mitte algama, kuid ettevalmistused sõjaks, näit. mobilisatsioon j.n.e., ei ole keelatud.¹⁾ Konverentsil tulevad nõuanded vastu võtta ühel häälel. Memorandumi p.14 põhjendab seda nõuet sellega, et muidu võidakse riivata Inglismaa huve.²⁾ Argumentatsioon on Inglismaa huvides õige, kuid on unustatud üldhuvi. Mis puhtub nüüd lepituse organissemise, siis on see arvuliselt liiga suur, et üldse võiks saavutada ükshäälselt nõuannet. Teisest küljest on see puhtpoliitiline organ, kus igal liikmel esikohal on oma riigi individuaalhuvid ja sellepärast on raske saavutada erapooletut suhtumist rahvastevahelisesse tülisse.

Wilson, olles tutvunenud Phillimore'i kavaga, ei saanud nõustuda mitmete tema kavatsustega ja annab selle kava kaalumiseks House'le, paludes koostada uue kava. 16. juuliks 1918.a. valmivas 32-e artiklises House'i kavas leiame kolm rahvastevaheliste tülide lahendusviisi : rahvusvaheline kohus, vahe-

1. R. Baker, m.t. III, lhk. 63.

2. R. Baker, m.t. III, lhk. 65.

kohus ja vahetalitus, kusjuures teatavat osa tülide lahendamise juures etendab ka siseriiklik kõrgem kohus.¹⁾ House'i rahukava süsteem tugeneb peasjalikult rahvusvahelisele kohtule ja vahekohtule. Vahetalitusele on pööratud vähe tähelepanu. Art.9 määrab, et Rahvasteliidu delegaadid koostavad oma töökava ise, kusjuures nad võivad luua komisjone uurimiseks ja aruannete esitamiseks.²⁾ Ei ole aga mainitud, mida nad peavad uurima, kelle algatusel, kui kaua j.n.e. Ainult ühel juhul, art.16,17 ja 18 põhjal, on Rahvasteliidule tehtud kohustuseks avaldada nõuannet, kui riik, mis väljaspool Liitu, ei taha tüli puhul liiduliikmega leppida ei kohtu ega vahekohtu teel. Kui väljaspool Liitu olev riik ei täida Rahvasteliidu nõuannet, siis võidakse tema vastu surveabinõuna tarvitusele võtta blokaad. Midagi vahetalituse instituudi taolist kujutab enesest 3-me liikmeline vahekohus, mis ette nähtud art.13. See vahekohus valitakse igakord tüli tekkimisel ja kumbagi riigi poolt on üks vahekohtunik, kes siis valivad kolmanda vahekohtuniku. Kui neil ei lähe korda kolmanda vahekohtuniku valimine, siis valib selle Rahvasteliit. Pooled on kohustatud kõik poliitilised tülid käsitleda

1. R.Baker, m.t.III, lhk.72; vt.House'i kava art.11 ja 12.
2. R.Baker, m.t.III, lhk.75.

esitama vahekohtule, mille otsus ei ole aga lõplik, kuna on võimalik sellele otsusele appelleerida Rahvasteliidule, mis võib otsuse tühistada ja uueks otsustamiseks saata vahekohtule uues koosseisus. Uus vahekohus valitakse samuti kui eelmine ja selle otsus on siis lõplik. Kui riik ei esita tüliküsimust vahekohtule või ei täida vahekohtu poolt kuulutatud otsust, siis lõpetaavad liiduliikmed art.14 põhjal selle riigiga läbikäimise. Kui aga riik, mille kahjuks on langetatud vahekohtu otsus, alustab sõjategevust, siis võib tema vastu surveabinõuna tarvitusele võtta blokaadi.

Kui võrrelda House' kava Phillimore'i omaga, siis esiteks näeme, et Phillimore'i kava järgi lahendatakse juriidilisi konflikte vahekohtu teel, kuna poliitilisi lahkuminekuid lahendab poliitiline organ - riikide konvents - ilma, et ta langetaks pooltele siduva otsuse. House'i kava tahab kõiki rahvusvahelisi tülisi lahendada juriidilisel teel, mitte poliitiliste abinõudega, erand on tehtud vaid tülidele, mis kerkivad liiduliikmete ja väljaspool Liitu seisvate riikide vahel ja siis ka vaid juhul, kui väljaspool Liitu seisev riik ei taha alluda kohtu või

vahekohtu menetlusele. House'i kava järgi lahendatakse poliitilisi tüüpi Alalise Rahvusvahelise Kohtu kaudu, poliitilisi tüüpi vahekohtu teel, mille otsused on lõplikud, kuid võidakse läbi arutada kaks korda. Siin House ühendab kaks instituuti üheks rahvusvaheliste tüüpide lahendamise abinõuks. Et igat tüüpi võidakse kaks korda lahendada, see tähendab seda, et see protseduur kannab lepitusliku talituse iseloomu. Kuid, et see protseduur on siiski lõplik ja koguni pooltele sunduslik, siis omab ta ka vahekohtu iseloomu ja vahekohtuks nimetabki House seda uut tüüpide lahendamise viisi. Lepituslik talitus oli House'i kava järgi kujunemas loomulikuks eelmenetluseks, millele oleks järgnenud, kui lepitus oleks saavutamata jäänud, lõplik ja pooltele sunduslik vahekohtu otsus. Ja nagu pärastpoole näeme, ongi lepitusmenetlus kujunenud tarvitatavaks eelmenetluseks, nii Locarno kui ka üldakti süsteemis. House'i kava positiivne külg, võrreldes Phillimore'i kavaga, peitub selles, et tüüpide lahendajad ei ole poliitilised organid, vaid koosnevad valitud isikust, erapooletuist isikust. House'i kavas on ka sanktsioonide küsimus lahendatud ots-

tarbekohasemalt kui Phillimore'i omas. Nõue, et ühe riigi poolt kollektiivlepingu mittetäitmisele peaks järgnema ülemaailmne sõjaseisukord, nagu nõutakse Phillimore'i kavas, on liialdatud ja teostamata. Ei võiks ette kujutada, kuidas kaks riiki elades sõbralikus vahekorras, näit. Rootsi ja Norra, suudaksid kollektiivlepingu põhjal tõsta teineteise vastu relvi. Võimalik oleks selline nõudmine kehtima panna vaid siis, kui kõik riigid desarmeeruksid ja sanktsioonide täideviimiseks loodaks rahvusvaheline relvastatud jõud. House'i kava kohaselt nõutakse vaid majanduslikke sanktsioone ja läbikäimise lõpetamist süüdlase riigiga. Ka see abinõu on raskesti teostatav, nagu tegelikult võisime näha Itaalia-Abessiinia konflikti puhul. Kuid majanduslikud sanktsioonid on ikkagi teostatavad, kui riigid teotsevad ühel nõul ja seavad üldhuvi kõrgemale isiklikust huvist. Kui rahvusvaheliste tülide lahendamise viisid oleksid arenenud House'i kavatsuste kohaselt, siis praegu oleksid vast rahvaste käsutuses olnud abinõud, mis oleksid kindlustanud rahvusvahelist julgeolekut suuremal määral, kui seda olemasolevate abinõudega suudetakse saavutada.

Kõikidest riigitegelasist, kes olid koos Pariisi rahukonverentsil Rahvasteliidu pakti loomise päevil, etendas Wilson tähtsaimat osa. Sellepärast on ka loomulik, et Wilson'i põhimõtted, mis puutuvad Rahvasteliitu, eriti aga tema suhtumine riikidevaheliste tülide rahulise lahendamise küsimusesse, peaksid meid ka kõige enam huvitama. Siinkohal peab aga kohe ütlema, et Wilson'il enesel ei olnud ühtegi iseseisvat, originaalset ideed Rahvasteliidu loomise suhtes. Ka ei leia meie praegu kehtivas Rahvasteliidu paktis fikseerituna ühtegi Wilson'i iseseisvat ideed.¹⁾ Wilson, nagu tuhanded teised, sai aru, et selline kohutav tapmine, mis leidis aset maailmasõja kestel, ei tohi uuesti korduda. Et rahvaste organiseerimisega on võimalik sõdu ära hoida, seda teadsid paljud peale Wilson'i, kuid kuidas rahvaid organiseerida, seda ei teadnud keegi, ka mitte Wilson. Üks tuli ühele mõttele, teine teisele, kolmas parandas eelmiste ideid j.n.e., kuni lõpuks koondati vastavad ideed ja nii tekkiski Rahvasteliit. Wilson'i määratu suur teene seisis esiteks selles, et tema oli nende laialipillatud mõtete koondaja ja teiseks, et vaatamata suurtele takistustele,

1. R.Baker, m.t.I, lhk.178.

ta siiski suutis Rahvasteliidu pakti ellu viia. Sel teel, et Wilson koondas mõtteid, mida teised olid loonud, tekkis ka tema esimene Rahvasteliidu kava, mis ei erine põhimõtteliselt ei Phillimore'i ega ka House'i kavadest. Nii näiteks esineb Wilson'i kavas House'i vahekohtu süsteem sõna-sõnalt samas redaktsioonis. ¹⁾ Sanktsioonide küsimus on aga lahendatud Phillimore'i kava kohaselt. Kuid Wilson, peaasjalikult Smuts'i mõjutusel, muudab omi seisukohtu uuesti ja kaunis radikaalselt. Wilson'i teist kava avalüüsidest pöörame veel tähelepanu tema esimesele kavale, nüüd aga peatume pööret sünnitanud Smuts'i kava juures.

Smuts'i kava art.18 loeme, et liiduliikmed kohustuvad mitte enne algama sõda, kui tüliküsimus on esitatud otsustamiseks vahekohtule või antud uurimiseks Nõukogule, mitte varem kui Nõukogu on avaldanud oma arvamuse või aruande ja ka sel juhul mitte, kui üks tülitsejaist pooltest on aktsepteerinud Nõukogu aruande. Ka Smuts teeb vahet tülide iseloomus. Nii art.20 põhjal lahendab juriidilisi tülisi vahekohus lõpliku otsusega, kuna art.21 põhjal on poliitiliste tülide lahendamine tehtud Nõukogu ülesandeks; lahenduse ta peab saavutama lepitusliku talituse teel. Nõukogu

T.R.Baker, m.t. III, võrdle lhk. 79 ja 74.

arvamused ja aruanded ei ole pooltele siduvad. Oma arvamused teeb Nõukogu kohe pooltele teatavaks ja kui pooled siiski alustavad vaenutegevust sõjariistadega, siis peab Nõukogu oma arvamusi avaldama üldteadmiseks.¹⁾ Kui liiduliige ei täida kohustusi, mis ette nähtud art.18, siis loetakse ta ipso facto sõjaseisukorras olevaks kõigi teiste liiduliikmetega.²⁾ Nõukogu määrab, millist liiki sõjajõude ja kui palju iga üksik riik-liige peab andma üldise aktsiooni läbiviimiseks.

Nagu näeme erineb Smuts'i kava Phillimore'i omast vaid tähtsusetuis küsimusis. Mis puutub Rahvasteliidu lepituslikku talitusesse, siis on süsteem sama, mis Phillimore'i kavas. Art.18 on analoogiline Phillimore'i kava art.1. On keelatud alustada sõda enne, kui tüliküsimus on esitatud otsustamiseks vahekohtule, või uurimiseks Nõukogule (riikide konverentsile) j.n.e., peaaegu sõna-sõnalt Phillimore'i kava. Nagu Phillimore'igi kavas ette nähtud, ei ole ka Smuts'i kava kohaselt lepituse organi (riikide konverents; Nõukogu) arvamus pooltele siduv. Ka sanktsioone pooldab Smuts samadel juhtumitel, kui seda ette näeb Phillimore.

1.R.Baker, m.t. III, lhk.88.

2.R.Baker, m.t. III, lhk.87.

Kuid siiski omab Smuts'i kava suure tähtsuse selles mõttes, et selles on Rahvasteliidu Täiskogu kõrvale loodud teine organ - Nõukogu, mille hoolde lõpuks usaldatakse maailma saatus. Kuigi Nõukogu, Smuts'i kava art.12 kohaselt, on mõeldud täidesaatva organina, on tema kompetents siiski suurem ja tegevus laiemal ulatusel kui Täiskogul. Täpselt ei ole Smuts'i kavas Nõukogu liikmete arv kindlaks määratud, kuid art.12 on öeldud, et sinna kuuluvad alaliste liikmetena suurriikide, ajutiste liikmetena teiste riikide esindajad sellises proportsioonis, et suurriikidel on väike enamus. Tähendab Nõukogu võiks koosneda mitte rohkem kui 15-st liikmest. Kuid selle organi kaudu ei leia rahvusvahelised tülid lõplikku lahendamist. Tema nõuanded, arvamused ja aruanded ei ole kellelegi kohustavad ja seega jätab see kava tee vabaks sõjale.

See on Wilson oli mitmetel põhjustel mõjutatud ning vaimustatud Smuts'i kavast. Üheks põhjuseks oli, et Smuts oli loonud otstarbekohase Rahvasteliidu organisatsiooni. Liikmete arvult ei olnud Nõukogu suur. Oli sellepärast paindumise ja kiire omas tegevuses, kuid seejuures küllalt autoriteetne.

1. W.Schucking, m.t., lhk.208 ja 209.

2. R.Daker, m.t.III, lhk.80 Wilsoni esimese kava art.V.

Sellest organist lootis Wilson kõige rohkem ja ta oli kindlas usus, et Nõukogu abil leiab teostamist tema lemmik-idee: kindlustada rahvastele rahu. Selle eeldusega asub Wilson oma 1-se kava parandamisele ja 10. jaanuariks 1919. a. valmib tema 2-ne Rahvasteliidu kava, mis ka kohe antakse tutvumiseks asjast huvitatud isikuile. See kava tekitas palju vaielusi. Kuuldavale tulid hääled, nii poolt kui ka vastu, kuid nad puudutasid enamalt jaolt küsimusi, mis meid ei huvita. Siinkohal tahaks veel peatuda eksituse juures, mis fikseeritud Schücking'i teoses. Nimelt analüüsi-des Wilson'i kaht Rahvasteliidu kava, leiab Schücking, et Wilson'i esimene kava ei minevat palju lahku teisest. Nii esimeses kui ka teises kavas olevat Nõukogu ülesanne rahvusvaheliste tülide puhul lepitada riike. Ja edasi, et Wilson'i esimene kava ei olevat Bryan'i kavast kaugemale jõudnud.¹⁾ See on eksitus. Wilson'i esimene kava ei tunne üldse sarnast organit, kui Nõukogu, sest see tekib Smuts'i mõjutusel alles teises kavas. Wilson'i esimese kava kohaselt lahendatakse kõik riikidevahelised tülid lõplikult, sest selle organi otsus, mis lahendab tülisi, on sunduslik.²⁾ Ka ei ole teises

1. W.Schücking, m.t., lhk.208 ja 209.

2. R.Baker, m.t.III, lhk.80 Wilsoni esimese kava art.V.

kavas Nõukogule kohustavaks tehtud, et ta peab 12-ne kuu jooksul avaldama oma arvamuse,¹⁾ küll on aga see kohustus ette nähtud Wilson'i kolmandas kavas.²⁾ Järgnevalt asume Wilson'i kahe esimese kava juurde.

Wilson, nagu juba öeldud, koondas oma esimesesse kavasse Phillimore'i ja House'i mõtteid. Rahvusvaheliste tülide lahendamise suhtes ~~ei~~ oli aga Wilson palju radikaalsem kui House. Wilson'i esimeses kavas ei tunta tülide jaotamist juriidilisteks ja poliitilisteks. Mingisugustel põhjustel ei pooldanud Wilson House'i kavatsust luua rahvusvaheline kohus, mis House'i kava järgi pidi lahendama juriidilisi tülisi. Teisest küljest pidas ta rahvaste üldkonverentsi arvuliselt liiga suureks koguks, et see oleks võimeline kiiresti ja erapooletult lahendama poliitilisi tülisi. Sellepärast Wilson'i kava art.5 põhjal, lahendatakse kõik tülid vahekohtu teel ja vahekohtu otsused on lõplikud ning sunduslikud pooltele. House'i ja nüüd ka Wilson'i kavades oli lepituslik talitus kujunemas eelmenetluseks vahekohtu protseduuris. Lepituslikku talitust iseseisva abinõuna, heade teenete näol, mainib Wilson vaid siis, kui

1.W.Schücking, m.t., lhk.209
2.R.Baker, m.t. III, lhk.108.

tülisse on segatud riik või riigid, mis ei ole Liidu liikmed. Nii siis House'i ja Wilson'i esimeses kavas on vahetalitus ehk lepitusmenetlus ühendatud vahekohtuga üheks instituudiks, milline Wilson'i kava kohaselt pidi lahendama kõiki tülisi, ükskõik mis laadi nad ka ei oleks. Paistab, et Wilson'ile selline tülide lahendamiseviis siiski ei sobinud, sest Smuts'i kavaga tutvunedes, jättis ta selle mooduse välja ja pööras oma tähelepanu Rahvasteliidu Nõukogule.

Wilson'i teise kava alussambad ei toetu enam House'i põhimõtetele, vaid Smuts'i loodud alusele rajab ta oma uue hoone. Nii näeb siis art.2 ka ette, et Rahvasteliidu organiteks on Täiskogu, Nõukogu ja Sekretäriaat. Smuts'i kava art.10 mainitakse küll veel Rahvasteliidu organitena vahekohtu ja nõuandvat tribunaali, kuid Wilson'i kavas need puuduvad. Ka juriidilised tülid on nüüd poliitilistest eraldatud, esimesi lahendab vahekohtu, kuna poliitiliste lahkiminekute puhul tuleb lepitajaks olla Nõukogul. House'i kava järgi tuli vahekohtu lahendada poliitilisi tülisi ja oli arusaadav, miks neid võidi kaks korda lahendada. Kuid arusaamatuks jääb, miks Wilson nüüd rakendab House'i

vahekohtu süsteemi juriidiliste tülide lahendamiseks. Et juriidilisi tülisi lahendab vahekohus, on arusaadav, kuid ei ole selge, miks vahekohtu otsustele juriidilistes tülides võimaldatakse appelleerida Nõukogule. Nii enne kui ka pärast Rahvasteliidu tekkimist on juriidilistes tülides vahekohtu otsus olnud ikka lõplik ja pooled kas täitsid otsuse või mitte. Harilik nähe oli ikkagi, et vahekohtu otsus täideti, sest pooled ju lepivad selleks kokku, et luua vahekohut ja alluda selle otsusele. Art.2 on ka pikemalt peatatud poliitiliste tülide lahendamisviiside juures. Muuseas on öeldud, et kui mingisugustel põhjustel ei saa tülüküsimust esitada lahendamiseks vahekohtule, siis tülitsejad pooled peavad pöörduma Nõukogu poole, et tüli likvideeritaks lepitusliku talituse abil. Nõukogu on kohustatud poolte palvet kuuldavaks võtma ja kohe kõik eeltööd sooritama poolte ülekuulamiseks ja üldse tülüküsimuse uurimiseks. Lõpuks peab Nõukogu omad ettepanekud pooltele sellistena avaldama, et nad suudaksid luua kestva ja õiglase vahekorra tülitsejate vahele. Nõukogu ettepanekud tehakse pooltele teatavaks, kuid nad ei evi siduva otsuse jõudu. Art.6 kordab Smuts'i määrusi sanktsioonide

suhtes ja loomulikult ei puudu ka Wilson'i kavas "terve maailma sõjaseisukord", kui mõni riik ei peaks alluma art.5 nõudeile. Art.9 korraldab tüliküsimuste lahendamist, mis võivad tekkida liiduliikme ja väljaspool Liitu seisva riigi vahel. Siin nõutakse, et liiduliige mõjutaks mitte-liiget, et see nõustuks tüliküsimust esitama kohtule või vahekohtule otsustamiseks. Missugust kohut siin mõeldakse, ei ole teada. Wilson'i kava ju kohut ei loo, küll aga loob vahekohtu ja teisi rahvusvahelisi kohtuid ei olnud olemas. Kui mitte-liige ei lase ennast mõjutada liiduliikme poolt, siis kordab sama ettepanekut Nõukogu. Kui ka see ettepanek jääb vastuvõtmatuks, siis Nõukogu asub tüliküsimuse uurimisele ja teeb kõigile liiduliikmeile ettepaneku süüdlase riigi vastu toime panna üldine aktsioon. Milles see aktsioon väljendub, jääb Nõukogu otsustada. Kui mitte-liige alustab sõda liiduliikmega enne vahekohtu otsust, või enne Nõukogu aruande avaldamist, siis võidakse selle riigi vastu tarvitusele võtta majanduslikke sanktsioone, lõpetada temaga läbikäimine ja lõpuks sõjaga taltsutada süüdlast.¹⁾

1. R. Baker, m.t. III, lhk.89-99.

Wilson asus veel kolmandat korda oma kava parandamisele ja ka seekord oli põhjuseks teiste mõjud, nimelt D.Hunter-Miller'i ja kindral Bliss'i omad.¹⁾ Kuid ettevõetud parandused ja puudutasid vaid kava redaktsioonilist külge, kuna sisuliselt jäi Wilson'i teine kava muutmatuks. Nagu Baker mainib, lootis Wilson kõigest südamest, et tema kolmas kava võetakse Rahvasteliidu kava koostamise komisjoni poolt, mille esimeheks Wilson oli, vaielduste aluseks.²⁾ See lootus aga ei täitunud, sest samaks ajaks, kui Wilson'il lõplikult valmis kolmas kava, oli ka mitmekordselt parandatud inglaste kava küps, mis aga erines Wilson'i kavast nii tunduvalt, et tuli asuda nende kooskõlastamisele. Selleks otstarbeks anti mõlemad kavad kahele isikule, inglasel G.Hurst'ile ja ameeriklasele D.Hunter-Miller'ile. Nii tekkis n.n. Hurst-Miller'i kompromisskava, mis võeti komisjoni poolt vaielduste aluseks ja, mis parandustega muudeti lõppude-lõpuks Rahvasteliidu paktiks. Meid huvitavas küsimuses kompromisskava sisaldas uue nõudmise. Art.10 põhjal tulitsejad pooled ei tohtinud alata sõda 3 kuud peale Nõukogu ettepanekute avaldamist.³⁾

1. R.Baker, m.t. I, lhk.189.
2. R.Baker, m.t. I, lhk.191.
3. R.Baker, m.t. III, lhk.130.

Wilsoni kavast see moratorium puudus. Muidu jäid Wilson'i kava põhimõttelised kavatsused lepitusliku talituse suhtes püsima. Ka põhimõttelisi muudatusi komisjon ei teinud; täiendati ning täpsustati vaid üksikuid küsimusi redaktsioonilisest ja tehnilisest küljest. Peale seda, kui ka rahukonverents oli teinud kavast tähtsusetuid parandusi, võeti Rahvasteliidu kava lõplikult vastu 28. aprillil 1919. a. ja 10. jaanuaril 1920. a. ta astus jõusse.

Nii siis Rahvasteliidu paktis, selles osas, mis puudutab rahvusvaheliste tülide lahendamist rahulisel teel lepitusliku menetluse kaudu, on Smuts'i ja Wilson'i ideed maksvusele pääsenud. Tähtsamaks riikide lepitajaks on saanud Rahvasteliidu Nõukogu. Nõukogu koosneb Smuts'i ning Wilson'i kavatsustele vastavalt peamiste liit- ja seltsinud riikide esindajaist ja neljast Liidu teiste liikmete esindajast, kes vabalt on valitavad Täiskogu poolt.¹⁾ Wilson'i kavatsuste kohaselt pidi valimine sündima ette määratud riikide järjekorras. Lihtsa häälteenamusega võib Nõukogu, Täiskogu enamuse heakskiitmisel, valida teisi liiduliikmeid, kelle esindus sellest alates on Nõukogus alaline.²⁾

1. Pakti art. 4. Kasutatud Rahvasteliidu pakti Dr. N. Kaasik'u ja J. Ködar'a tõlkes. Dr. N. Kaasik, m. t., lhk. 150-161.

2. Pakti art. 4 p. 2. Nõukogu võib ette määratud liiduliikmetest valida, kelle esindus sellest alates on Nõukogus alaline.

Nõukogu võib ka Täiskogu heakskiitmisel suurendada liiduliikmete arvu, keda valitakse Täiskogu poolt.¹⁾ Kuid Nõukogu võib veel arvuliselt suurendada, sest "... iga liiduliige, kes ei ole esindatud Nõukogus, kutsutakse saatma tema esindaja osavõtmiseks liikmena igast Nõukogu istungist Liidu selle liikme huvisid eriti puutuvate küsimuste arutamise ajal."²⁾ Nii siis Rahvasteliidu paktis on läbi viidud põhimõtte, mis ette nähtud Phillimore'i kavas, et tülitsejad pooled peavad esindatud olema lepitusliku menetluse juures,³⁾ kuid ilma, et nad omaksid otsustavat hääleõigust.⁴⁾

Rahvasteliidu paktis loeme : "Kõik liiduliikmed lepivad kokku, et kui nende vahel tõuseb tüliküsimus, mis võib viia lõheni, esitavad nemad selle kas vahekohtulikule menetlusele või kohtulikule korraldamisele või siis läbi vaatamisele Nõukogu poolt."⁵⁾ Paistab, et selle artikli kohaselt võib tüliküsimusi, ükskõik mis laadi nad ka ei oleks, esitada lahendamiseks vahekohtule, kohtule või Nõukogule. Tähendab, et iga liikme individuaalne õigus oleks pöörduda omal valikul selle organi poole, mida ta peab kohasemaks lahendama tüli. Kuid teises kohas on öeldud,

1. Pakti art.4 p.2.

2. Pakti art.4 p.5.

3. R. Baker, m.t. III, lhk.65.

4. Pakti art.15 p.6.

5. Pakti art.12 p.1.

et ".... kui nende /liiduliikmete/ vahel tõuseb tüliküsimus, mis nende arvates kohane vahekohtulikaks või kohtulikaks lahendamiseks ja kui seda tüliküsimust ei saada lahendada rahuldavalt diplomaatilisel teel, siis alistatakse küsimus täielikult vahekohtulikule või kohtulikule korraldamisele."¹⁾

Sellega on selgesti väljendatud, kui arvestame veel, et samas artiklis on mainitud tüliküsimused, mis tunnustatakse kuuluvaiks lahendamisele vahekohtule ja kohtule, et ka Rahvasteliidu pakt püüab rahvusvahelisi juriidilisi ja poliitilisi tülisi piiritleda. Juriidiliste tülide lahendamiseks ongi ette nähtud alaline kohus või vahekohus.

Nõukogu lepituslikku menetlust tuleb aga pidada normaalseks abinõuks poliitiliste tülide lahendamisel, mis järgneb ka põhikirja järgmisest määrusest : "Kui liiduliikmete vahel tõuseb tüliküsimus, mis võib viia lõheni ja kui seda ei esitata artikkel 13. ettenähtud vahekohtulikule või kohtulikule korraldamisele, on liiduliikmed kokkuleppel kanda see Nõukogu ette".²⁾ Kuid see harilik poliitiliste tülide lahendamise kord ei kõrvalda võimalust pöörduda ka kohtu või vahekohtu poole. Vaid siis, kui pooled ei

1. Pakti art.13 p.1.

2. Pakti art.15 p.1.

pöördu ei kohtu ega vahekohtu poole, on nad kohustatud alistuma Nõukogu lepituslikule talitusele. Sellest tuleb järeldada, et kui tüliküsimus on juba kohtuliku või vahekohtuliku menetluse aineks, siis Nõukogu ei saa tüliasja kaaluda. Dr.Kaasik arvab, et Nõukogu peab loobuma tüliasja arutamisest ka siis, kui mõni leping poolte vahel näeb ette Nõukogusse kantavate küsimuste jaoks vahekohtulikku kompetentsi ja kui viimane on sunduslik.¹⁾ Nii siis Rahvasteliidu pakti järgi on kehtiv põhimõte, et tuleb eelistada lõplikku vahekohtulikku lahendust.

Rahvasteliidu põhikirjas on ka nähtud ette, kes peab tüliküsimused esitama lahendamiseks Rahvateliidule : "...on küllaldane, kui üks pooltest teeb teatavaks tüliküsimuse Peasekretärile"²⁾ Teine pool on kohustatud tunnustama, ka vastu enda tahtmist, Nõukogu kompetentsi asja arutamiseks; on ju põhikirjas öeldud, et "Nõukogu käsitleb kõiki küsimusi, mis kuuluvad Liidu tegevusvalda või mõjustavad maailma rahu."³⁾ Kuid see Nõukogu kompetents ei olegi nii absoluutne nagu paistab, sest vastaspool võib tugenedes põhikirjale vaielda Nõukogu kompetentsi vastu, öeldes, et tüliküsimus

1. Dr.N.Kaasik, m.t., lhk.138.
2. Pakti art.15.p.1.
3. Pakti art.4 p.4.

Ex lib. univ. Tart.

puutub asjasse, mille rahvusvaheline õigus jätab tema ainulisse võimkonda.¹⁾ Sel juhul on tarvilik, et Nõukogu ühineks sarnase vaidega ja konstateeriks seda oma aruandes. Nii Nõukogu ei saavuta ühtegi lahendust ja pooltele jääb õigus talitada oma äranägemise järele. Kui aga Nõukogu tunnustab, et tüliküsimus kuulub temale kaalumiseks, siis toimetab ta vastavalt põhikirjale. Edasi loeme põhikirjas, et ".....Liidu igal liikmel on õigus sõbralikul viisil juhtida Täiskogu või Nõukogu tähelepanu igale olukorrale, mis oma loomult mõjustab halvendavalt rahvusvahelisi vahekordi ja mis järjekulult ähvardab segada rahu või head arusaamist rahvaste vahel, millest oleneb rahu".²⁾ Täheleb, et mitte ainult tülitsejad pooled, vaid ka väljaspool tüli seisvad riigid, võivad juhtida Nõukogu tähelepanu tülile. Nõukogu on kohustatud sellega arvestama ja Peasekretär peab sel juhul Nõukogu kokku kutsuma.³⁾ Jääb lahtiseks veel küsimus, kas Nõukogul on algatusõigus riikide lepitamise alal. Põhikiri räägib vaid tülitsejate poolte ja teiste liiduliikmete õigustest pöörduda tülide puhul Rahvasteliidu

1. Pakti art.15.p.8.

2. Pakti art.11 p.2.

3. Pakti art.11.p.1.

poole. Võiks oletada, et Rahvasteliit kaalub vaid siis tülüküsimusi, kui liiduliikmed seda paluvad. Kuid pakt ütleb, et Nõukogu käsitleb kõiki küsimusi, mis mõjustavad maailma rahu,¹⁾ ning teises kohas loeme, et "... Liit peab võtma käsile kohaseid korraldusi, et mõjuvalt kaitsta rahvaste rahu!"²⁾ Ei peaks olema kahtlust, et Nõukogul on õigus ka omal initsiatiivil algatada tülide kaalumist. Nii siis tülitsejad pooled, kui ka kõik liiduliikmed, võivad pöörduda Nõukogu poole, et tekkinud rahvusvaheline tüli võetaks kaalumisele ja ka Nõukogul enesel on õigus omal algatusel võtta tülüküsimus lahendamisele.

Nõukogu lepituslik menetlus algab sellega, et Peasekretär "... teeb kõik korraldused /tüli/ täielikuks juurdlemiseks ja läbivaatamiseks"³⁾ Ühe sõnaga kogub materjali asja selgitamiseks. Pooled on kohustatud aitama igakülgsest kaasa tülüküsimuse valgustamiseks. Nad peavad Peasekretärile teatavaks tegema omi seisukohti, temale kätte toimetama tüliasja kirjelduse j.n.e. Nõukogu võib tülisse puutuva materjali avaldada.⁴⁾ Nüüd võetakse tülüküsimus Nõukogu päevakorda. Esmalt püüab Nõukogu tülüküsi-

1. Pakti art.4.p.4.

2. Pakti art.11.p.1.

3. Pakti art.15.p.1.

4. Pakti art.15.p.2.

must lahendada poolte lepitamisega, kui see õnnestub, siis avaldatakse teadaanne tülikäsimuse ja selle lahendamistingimuste kohta.¹⁾ Kui ei õnnestu pooli lepitada, siis peab Nõukogu valmistama objektiivse aruande,²⁾ mis peab olema koostatud 6 kuu jooksul arvates päevast, mil tülikäsimus Nõukogule esitati.³⁾ Enne aruande koostamist, tutvub Nõukogu poolte selgetusega, teeb pooltele ettepanekuid leppimiseks j.n.e. ; ühe sõnaga Nõukogu lepituslik menetlus sarnaneb vaieldustega rahvusvahelises kohtus või vahekohtus. Nõukogul on ka õigus pöörduda Alalise Rahvusvahelise Kohtu poole, et see annaks oma nõuandvaid arvamusi tülikäsimuse kohta.⁴⁾ Kohtu nõuandva arvamusega võib Nõukogu arvestada, kuid sunduslik see ei ole, nii et nõuandev arvamus iseseisvat jõudu ei oma ; seda ta saavutab vaid Nõukogu heakskiitmisel ja avaldamisega Nõukogu aruandes. Nõukogu võib pöörduda nõuandvate arvamuste saamiseks ka üksikute isikute või selleks loodud kolleegiumi poole.⁵⁾ Nõukogu võib moodustada tülitsejate poolte kaasabil või ka ilma nende kaasabita komisjone tülide

1. Pakti art.15.p.3.

2. Pakti art.15.p.4.

3. Pakti art.12.p.2.

4. Pakti art.14.

5. Nagu see sündis Ahvenamaa saarte küsimuses Vt.Prof. A.Piip, m.t.,lhk.73 ja 74.

uurimiseks. Lõpuks ei ole Nõukogule keelatud luua alalisi komisjone teatavate küsimuste lahendamiseks. Kuid nende üksikute isikute kui ka komisjonide kaasabi seisab vaid nõuandmises, jõudu nad evivad vaid Nõukogu kaudu, kui see avaldab nõuanded oma aruannetes.

Nagu mainisime, kui poolte vahel lepitus jäi saavutamata, siis koostab ja avaldab Nõukogu aruande, mis võetakse vastu kas ühel häälel või häälteenamusega.¹⁾ Kui aruanne on vastu võetud ühel häälel, arvestamata tülitsejate poolte häáli, siis "... kohustuvad liiduliikmed mitte võtma tarvitusele sõda ühegi poole vastu, kes kohustub aruande lõppjäreldestele".²⁾ Kui aga ei ole saavutatud üksmeelne aruanne "... jätavad liiduliikmed endile õiguse talitada nii, nagu nemad seda peavad tarvilikuks õiguse ja õigluse ülalhoidmiseks".³⁾ Mõlemil juhul ei või pooled sõda alata enne kolme kuu möödumist arvates Nõukogu aruande avaldamisest.⁴⁾ Küsimus seisab nüüd selles, mida tuleb mõista nii esimesel kui ka teisel juhul tarvitatud sõna "liiduliikmed" all? Tähendab see sõna seda, et siin mõeldakse

1. Pakti art. 15.p.4.

2. Pakti art.15.p.6.

3. Pakti art.15.p.7.

4. Pakti art.12.p.1.

kõiki liiduliikmeid või ainult tülitsejaid pooli ?
Rahvasteliidu paktis tarvitatud väljend ei loo pidepunkti
interpreteerimiseks. Kuid pakti üldpõhimõttest lähtudes,
et Rahvasteliidu siht on rahu säilitamine ning sellepärast
tema püüdeks on võimalikult lokaliseerida igat sõjalist
tegevust, tuleb järeldada, et sõna "liiduliikmed" all
art.15 p.7 on mõeldud vaid tülitsejaid pooli. Juhul, kui
väljaspool tüli seisev liiduliige on huvitatud tülist ja
tahab ühineda ühega tülitsejaist pooltest peale Nõukogu
poolt aruande avaldamist, tuleb sellel riigil samuti teha
läbi lepitusliku talituse protseduur ja ka samade taga-
järgedega nagu pooled, kes said tegevusvabaduse art.15 p.7
põhjal. Kui art.15.p.7 on sõna "liiduliikmed" all mõeldud
vaid tülitsejaid pooli, siis seda enam tuleb oletada, et
sama artikli p.6 mainitud "liiduliikmed" all tuleb ka
mõista vaid tülitsejaid pooli.¹⁾

Nii siis Nõukogu aruanded lepitusliku menetluse
järgel ei lahenda lõplikult rahvusvahelisi tüliküsi-
musi. Kuid juhul, kui Nõukogu on saavutanud tüliküsimuse
kohta ükshäälse aruande, siis võib kumbki pool ennast

1. W.Schücking, m.t., lhk.213.

laastavast sõjast päästa sel teel, et ta tunnustab Nõukogu aruande vastuvõetavaks. Tähendab Nõukogu aruanded evivad juriidilist jõudu vaid poolte tunnustamise kaudu. Ei tunnusta aga kumbki pool ükshäälsel Nõukogu aruannet või ei suuda Nõukogu tülüküsimuse kohta seda saavutada, siis on peale kolmekuulise moratooriumi möödumist tee lahti legaliseeritud sõjale.

Rahvasteliidu pakt mainib ka, et tülüküsimused võidakse esitada lahendamiseks Täiskogule ja seda võib teha Nõukogu omal algatusel või ühe poole nõudmisel. Nõudmine tuleb esitada 14 päeva jooksul, arvates silmapilgust, mil tülüküsimus kantud Nõukogu ette.¹⁾ Täiskogu talitab tülüküsimuste lahendamisel vastavalt Nõukogu tegevusele riikide lepitamise juures, juhitud Rahvasteliidu põhikirja art.12 ja 15. Täiskogu aruandel, mis kiidetud heaks Nõukogus esindatud liikmete esindajate ja teiste liikmete esindajate enamuse poolt, välja arvatud poolte esindajad, on sama mõju kui Nõukogu ükshäälsel aruandel.²⁾

Senini pöörasime tähelepanu Rahvasteliidu lepitusliikule talitusele, mis leiab peaasjalikult aset liiduliikmete

1. Pakti art.15 p.9.

2. Pakti art.15.p.10.

initsiatiivil põhikirja art.15.põhjal. Edasi tahaksime peatuda Rahvasteliidu põhikirja preventiivse iseloomuga art.10 ja 11 juures. Rahvasteliidu põhikiri ei täpsusta Nõukogu ülesandeid riikide lepitamise juures juhul, kui tulisi tuleb lahendada mainitud artiklite alusel. Siin tuleb Nõukogul talitada peasjalikult omal initsiatiivil, vastavalt olukordadele ja poliitilistele tarvetele. Kuid see ei tähenda veel, et sellega oleks Nõukogule tahetud anda piiramata võim talitada oma heaksarvamise järele. Tuleb meeles pidada, et kõik Rahvasteliidu põhikirja normid on üksteisega niivõrd orgaaniliselt seotud, et tarvitades ühte normi tuleb arvestada hulga teistega ning veel üldiste põhimõtetega ja sihtidega, milliseid Rahvasteliidu pakt taotleb omas tervikus. On õige, kui Dr.Kaasik ütleb : "Nõukogu vahelesegamiste viiside ja aluste süstematiseerimine ei ole võimalik eritunnuste puudumiste, kuid veel rohke-mal määral nende tiheda sõltumuse ja sageda ühtesulamise pärast."¹⁾ Nii, et Rahvasteliidu pakti normide rakendamine praktilises rahvusvahelises elus on seotud suurte raskustega ja selleks peab olema küllalt suur osavus poliitilises ning

1. Dr.N.Kaasik, m.t., lhk.113.

juriidilises orienteerumises.

Iseäranis Rahvasteliidu põhikirja art.11 interpreteerimine on tekitanud lahkuminekuid. Nii näiteks arvab Dr.Kaasik, et art.10 ja 11 põhjal "... on Nõukogu kohustatud tarvitusele võtma kõik abinõud rikutud rahu jaluleseadmiseks...., ilma et ta sel korral arutaks tüli sisuliselt..."¹⁾ Siis loeme edasi : "Senine tegelus, mis art.11 sageda kohaldamise tõttu on jõudnud luua vajalikku jurisprudentsi, oli sihitud esijoones vaenutegevuse ja vaenulikkuse paisumise seistamisele" ²⁾ Esimesi samme pidavat astuma Nõukogu esimees, soovitades pooltele mitte raskendada olukorda sõjategevuse jätkamisega. Peale seda tuleb kokku Nõukogu, mis "... otsustab edaspidiste abinõude üle tüli paisumise takistamiseks Kuid kõik need abinõud võtab ta /Nõukogu/ tarvitusele peale poolte seletuste ärakuulamist ja peale poliitiliste olukordade kaalumist ja selgitamist"³⁾ Dr.Kaasik ütleb veel, et Nõukogu püüab ka iseseisvalt kindlustada enesele erapooletuid teateid. Selleks võib ta saata kohtadele komisjone, mis muretsevad informatsiooni tüli põhjuste

1. Dr.N.Kaasik, m.t., lhk.114.

2. Dr.N.Kaasik, m.t., lhk.115.

3. Dr.N.Kaasik, m.t., lhk.115.

ja käigu üle. Teatavatel juhtudel võib ka peasekretär hankida teateid tüli selgitamiseks ja uurimiseks. ¹⁾

Ja loomulikult, kui kõik andmed on koondatud Nõukogu kätte, püüab tema tüli kohta jõuda oma arvamusele.

Tähendab Dr. Kaasiku enese seletustega ei ole kooskõlas tema arvamus, et art.11 põhjal peab Nõukogu, ilma et ta arutaks tüli sisuliselt, kõik abinõud tarvitusele võtma, et rahu jalule seada. Kuid õige paistab olevat arvamus, et Nõukogu ei tarvitse lahendada tüliküsimusi art. 11 põhjal oma menetluslike normide abil, nagu arvab ka Dr. Kaasik. ²⁾ Tülide lahendamise juures art.11 põhjal jääb Nõukogu ikkagi vahetalitajaks ja sellepärast ei saa tema käsitamisele võtta "kohaseid korraldusi, et mõjusalt kaitseda rahvaste rahu", kui ta ei kaalu või ei uuri tülipõhjusi sisuliselt. Ütleb ju Dr. Kaasik ise, et "Nõukogu tegevus sõja ärahoidmiseks art.11 alusel võib olla mitmekesine. Nõukogu võib soovitada pooltele tootella kokkulepet, soovitada pooltele pöörduda vahekohtu või kohtu poole art.13 alusel" j.n.e. ³⁾

-
1. Dr. N.Kaasik, m.t., lhk.116
 2. Dr. N.Kaasik, m.t., lhk.114.
 3. Dr. N.Kaasik, m.t., lhk.117.

Kui Nõukogu esimees rahvusvaheliste tülide puhul on ka vahel iseseisvalt astunud samme vaenulise tegevuse sumbumiseks, ¹⁾ siis see ei tähenda veel, et Nõukogu peab ja saab rahvusvahelisi tülisi lahendada ilma, et ta arutaks neid sisuliselt ja ilma, et pooled võtaksid osa lepituslikust menetlusest. Nõukogu esimehe iseseisev talitusviis on prejaditsiaalne tegevus, millele peab järgnema Nõukogu lepituslik menetlus. On mõeldav, et mõni riikidevaheline tüli lahendatakse Nõukogu esimehe vahetalitusel ilma, et Nõukogu oleks teda selleks volitanud. Kuid sel juhul meie ei saa rääkida tüli likvideerimisest põhikirja art.11 põhjal. Nõukogu on kollegiaalne organ ja kui keegi, kas või tema esimees, on saavutanud riikide leppimist mööda minnes Nõukogust, siis sellist saavutust ei saa kirjutada Nõukogu arvele. Kui ühineda Dr. Kaasiku arvamusega, et Nõukogu võib lahendada tülisi kaalumata neid sisuliselt, siis niisugune järeldus oleks Rahvasteliidu pakti kategoorilise normiga, mis väljendatud art.4 p.5. vastuolus ja üldse Rahvasteliidu pakti põhimõtete vastane.

Kuidas Rahvasteliit tegelikult teotseb rahvusvaheliste

1. Nagu talitas Briand Kreeka-Bulgaaria piiri-konfliktis.

konfliktide puhul põhikirja art.11 põhjal, selleks on mitu
pretsedenti. Neist oleks vast tähtsam Rootsi-Soome konflikt
Ahvenamaa saarte pärast. See konflikt lahendati lõplikult
ja tema lahendamist peetakse suurimaks Rahvasteliidu teeneks.¹⁾
Peale enamlaste revolutsiooni otsustasid Ahvenamaa saarte elani-
kud opteerida Rootsi kasuks. Rootsi, sümpatiseerides saarte ela-
nikkude kavatsusele, tegi Soomele ettepaneku, et Ahvenamaa saar-
te kuuluvus saaks määratud rahvahääletuse kaudu. Soome loomuli-
kult oli selle vastu, toonitades, et Ahvenamaa saarte küsimus on
Soome siseriiklik asi. Samal ajal teatas Rootsi suurriikidele,
et saarte küsimus muutub kriitiliseks ja selle teadaande taga-
järjel juhtis Inglismaa 19. juunil 1920. a., art.11 põhjal,
Rahvasteliidu Nõukogu tähelepanu sellele, et konflikt Rootsi
ja Soome vahel ".....mõjustab halvendavalt rahvusvahelisi va-
hekordi ja, mis järelikult ähvardab segada rahu või head aru-
saamist rahvaste vahel, millest oleneb rahu."²⁾ Peale seda te-
gi Rahvasteliidu peasekretär Rootsi ja Soome saadi-

1. Prof. A. Piip, m. t., lhk. 74.

2. Pakti art. 11 p. 2.

kuile Londonis teatavaks, et Nõukogu kavatses tüliküsimust võtta arutusele, ühtlasi paludes varustada sekretariaati informatsiooni materjaliga. Mõlemad pooled esitasid sekretäriaadi kaudu memorandumid, kusjuures Rootsi jäi oma endise arvamuse juurde, et saarte kuuluvus tuleb otsustada rahvahääletusega. Soome aga tõstis üles küsimuse, kas Nõukogu on üldse kompetentne kaaluma Ahvenamaa saarte küsimust. Soome arvas, et tema ja Rootsi vahel ei ähvarda tulla sõda, nii et art.11 ei saaks leida kasutamist. Käesoleval juhul olevat lahkumine Soome valitsuse ja saarte elanikkude vahel, mis olevat siseriiklik, aga mitte rahvusvaheline lahkumine. Sellepärast Soome, tugenedes art.15 p.8, arvas ise võivat lahendada tüliküsimust. Rootsi määras oma huvide kaitsjaks peaministri Brantingi, Soome oma Pariisi diplomaatilise esindaja Enckell'i. Mõlemad kutsuti Nõukogu istungile, Rootsi põhikirja art.4 ja Soome, kui mitte-liige, art.17 põhjal.12.juulil 1920.a. Nõukogu istungil otsustati konflikti arutada, baseerudes art.4 ja arvestades art.12, 15 ja 17. Poolte nõusolekul kuulati samal istungil üle saarte elanike delegatsioon. Ka Soome memorandum arutati kohe

2. Komisiooni koosseisu kuuluvad Beyens, Galsperger,

Hagberg ja Pörraris.

3. Prof. A. Piip, n.e., lk. 74.

läbi ja tehti selles suhtes Soomele teatavaks, et Nõukogu kompetentsi küsimus oleks antud kaalumisele Alalisele Rahvusvahelisele Kohtule, kuna aga see asutis ei ole veel ellu kutsutud, siis läheb küsimus Nõukogu ükshäälsel otsusel põhjal seisukoha võtmiseks kolme-liikmelisse juriidilisse komisjoni.¹⁾ Ühtlasi palus Nõukogu pooli, et nad hoiduksid sammudest, mis võiksid olukorda halvendada, mida pooled ka lubasid. Juriidiline komisjon avaldas oma arvamuse 5.sept. 1920.a., millega tunnistas, et Ahvenamaa saarte küsimus kuulub Nõukogule arutada ja nimelt põhikirja art.15 p.4. põhjal. Sama aasta 20.sept.Nõukogu ühines juriidilise komisjoni arvamusega ja otsustas luua komisjoni tüliküsimuse uurimiseks, mis pidi siis oma arvamuse esitama Nõukogule.²⁾ Mõlemad pooled andsid lubaduse, et nad alistuvad Rahvasteliidu Nõukogu otsusele. Komisjoni arvamus oli järgmine :
Suveräniteet. Ahvenamaa saarte üle jääb Soomele, tuleb anda saarte elanikele kultuurkindlustusi ja saarte neutraliseerimise mõttes tuleb huvitatud pooltel saavutada erikokkulepe.³⁾
24.juunil 1924.a. kiitis Nõukogu ükshäälselt heaks komisjoni

1.Komisjon koosnes: Larnaude, Huber, Struycken)

2.Komisjoni koosseisu kuulusid Beyens, Calonder, Maggiorino-Ferraris.

3.Prof.A.Piip, m.t., lhk.74.

arvamuse ja Rootsi-Soome konflikt oli likvideeritud.

Nagu Nõukogu poolt lahendatud Rootsi-Soome konflikt näitab, on Rahvasteliidu põhikiri kaunis elastne. Nõukogule, vahetalitajana lepituse saavutamisel, on võimaldatud käia mitmeid teid, tarvitada kõiksugu abinõusi ja kasutada võimalusi, milliseid on raske ette näha kui ei olda enne tüluga igakülgsest tutvunetud. Sellepärast ei saaks ka nõustuda Dr.Kaasik'uga, kes püüab lepituslikku menetlust põhikirja art.11 ja 15.põhjal üksteisest liiga kategooriliselt eraldada. Tegelikult on mõlemad artiklid niivõrd üksteisega seotud, et sünnitab raskusi neid lepitustalituse juures lahus hoida. Dr.Kaasik, nagu juba mainisime, väidab, et Nõukogu lahendades tülküsimust art.15 põhjal, süveneb tülküsimusse sisuliselt, kuna art.11 põhjal lahendades mitte;"tema /Nõukogu/ peamine siht on sel korral rahu kaitsmine."¹⁾ Tegelikult on aga alati Nõukogu "peamine siht" tülide lahendamise juures, üks kõik millise artikli alusel ta seda ka ei teeks, "rahu kaitsmine". Ja sellepärast meie nägime ka, et Nõukogu asudes lahendama Rootsi-Soome konflikti art.11 alusel,²⁾ suutis selle lõplikult lahendada

1. Dr.N.Kaasik, m.t., lhk.114.

2. Prof.A.Piip, m.t., lhk.73 ja W.Schücking,m.t.,lhk.231.

vaid peale seda, kui ta oli sisuliselt tutvunenud konflik-
tiga. Tülide lahendamise juures Nõukogu teotseb alati
vahetalitajana, vahetalitaja tegevus eeldab aga tüli sisu-
list tundmist, et võiks leida lepituse alust. Nii siis
Nõukogu, kas ta nüüd lahendab tülüküsimust art.11 või
15 põhjal, teotseb ikka vahetalitajana ja vahe seisab
vaid selles, et art.15 põhjal lahendades ta piirdub soovi-
tustega, kuna art. 11 p.1 annab Nõukogule võimaluse peale
soovituste võtta ka "käsile kohaseid korraldusi". See
tähendab, et Nõukogu ükshäälese otsuse juures võib tarvitusele
võtta abinõud poolte sundimiseks alistuma Nõukogu
otsusele. Ja sellest järgneb, et kui Nõukogu ei saavuta
lepitamises art.15 põhjal tagajärgi, võib ta kasutada
art.11.¹⁾

Liiga kategooriliselt on Dr. Kaasik'u poolt väljendatud järgmine arvamus : "Kuid nõukogu, ex officio ja ilma ühegi poole vastava nõudmiseta, ei saa alustada lepituslikku talitust art.15 alusel, kui tülüküsimus temale esitatud pakti mõne muu artikli alusel, näiteks art.10 või 11 alusel".²⁾

1. W.Schücking, m.t., lhk.218.

2. Dr.N.Kaasik, m.t., lhk.138.

Dr. H. Wehberg arvab aga ja väljendab oma seisukohta kaudselt kategooriliselt, et kuigi tüliküsimus on Nõukogule teatavaks tehtud art.11 ja mitte art.15 alusel, siis võetakse harilikult ikkagi tarvitusele art.15 eeskirjad.¹⁾ Kui pöördume nüüd tagasi Rootsi-Soome konfliktide juurde, siis seal me nägime et Inglismaa, juhitud põhikirja art.11, tegi Nõukogule teatavaks, et Ahvenamaa saarte küsimus ähvardab segada rahu. Nõukogu ise otseselt ei otsustanud, kuidas tuleks läbi viia lepitus-protseduur, kuid juriidiline komisjon, millele esitati kompetentsi küsimus seisukoha võtmiseks, avaldas arvamuse, et konflikt kuulub Nõukogule arutamiseks põhikirja art.15 p. 4 alusel. Kuna Nõukogu ühines komisjoni arvamusega, siis tuleb pidada võimalikuks tüliküsimuse kaalumist ka art.15 põhjal, kuigi ta on esitatud lahendamiseks art.11 alusel. Nii siis ilma "ühegi poole vastava nõudmiseta" põhjenes lepituslik menetlus art.15. Kuid lõppude-lõpuks kujunes Ahvenamaa saarte küsimuse lahendamine koguni vahekohtulikuks menetluseks, sest Nõukogu võis tüliküsimuses langetada lõpliku ning sundusliku otsuse, kuna mõlemad pooled, enne Nõukogu

1. Dr. H. Wehberg, Die Völkerbundsatzung, lhk.95.

~~Dr. H. Wehberg, lhk.116.~~

menetluse algust, avaldasid nõusoleku alluda Nõukogu otsusele. Nii tüliküsimus, mis oli algatatud art.11 põhjal ja pidi lahendatama art.15. abil, lahendati lõpuks vahekohtuliku menetluse kaudu. Kuigi Rootsi-Soome konflikt lahendati vahekohtuliku menetluse teel, leidis siiski ka art.15 käsitlemine aset ja nimelt pidi juriidiline komisjon art.15 p.8 põhjal selgusele jõudma, kas konflikt üldse allub Nõukogule. Sellest siis näeme, et ei saa Nõukogu lepituslikku menetlust suruda valmisolevasse raamistikku ning Dr. Wehberg'i arvamust, et põhikirja art.15 võidakse tarvitada ka siis, kui tüliküsimuse lahendamine on algatatud art.11 põhjal, tuleb õigeks pidada. Teine küsimus on nüüd, kas saab art.11 põhjal alustatud preventiivsest tegevusest üle minna repressiivsete abinõude tarvitamisele. Dr.Kaasik ütleb, et ei saa, kui ükski pool ei toetu art.11 kõrval ka art.15 peale.¹⁾ Peab ütlema, et Dr. Kaasik liigselt tõstab esile poolte tähtsust lepitusliku talituse juures. Tülitsejad pooled, kui nad ei pöördu oma tüliasjaga kohtu või vahekohtu poole, on kohustatud esitama tüliküsimuse Nõukogule, sealjuures võivad pooled toetuda art.11, 15 või ka teistele artiklitele. Millisele artiklile Nõukogu

1. Dr.N.Kaasik, m.t., lhk.116.

lõpuks toetub, see oleneb temast enesest. Kui Nõukogul puudub selgus, millisele artiklile toetuda, siis ta pöördub selguse saamiseks nõuandva organi poole. See organ on tavaliselt Alaline Rahvusvaheline Kohus, kuid võib ka olla mõni juristide komisjon või isegi üksik autoriteetne isik. Nii, et mitte poolte subjektiivsed arvamused ei ole mõõduandvad, vaid erapooletu kohtu või kompetentsete komisjonide või ka üksikute isikute seisukohad, milliseid Nõukogu harilikult sanktsioneerib. Samuti ei ole otsustava tähtsusega sanktsioonide küsimuses, kas pool on tüliküsimuse esitamise juures Nõukogule ennast toetanud art.11 või ka veel 15 peale. Nagu nägime otsustas Nõukogu Rootsi-Soome konflikti arutada art.15 alusel, ilma et pooled oleksid selle artikli esile toonud. Kui aga tüliküsimust kaalutakse art.15 põhjal, siis see tähendab, et arvesse võivad tulla sanktsioonid art.16 alusel.

Siinkohal tahaksime veel peatuda küsimuse juures, kas sanktsioonid on rakendatavad, kui Nõukogu arutab tüliküsimust ainult art.11 alusel ja ei võta abiks art.15. Kuni 1928.aastani ei pööratud tüliküsimuste tekkimisel tähelepanu art.11 vaid art.16 peale. Siis ei olnud veel

küps arusaamine, et tähtsam on takistada sõjariistus kokkupõrget, kui kaitsta seda riiki, millele tungitud kallale. Pöörde tekitas belglase de Brouckères'i aruanne Nõukogule, milles tõsteti esikohale põhikirja art.11. Selle aruande tuuma võiks edasi anda mõne sõnaga ja nimelt, et Rahvasteliidu põhikirja art.16 rakendamine eeldab lepituslikku menetlust art.11 põhjal. Sellega taheti kriipsutada alla, et otstarbekohane lepituslik talitus peab baseeruma art.11, millele aga ei järgne automaatselt sanktsioonid, vaid ainult Nõukogu ükshäälsel heakskiitmisel. Teisest küljest arvati, et riikide lepitamine art.11 alusel peaks viima sihile, ilma, et tuleks tarvitusele võtta art.16. Aruandja juhtis tähelepanu sellele, et tüli tekkimise silmapilgust kuni sõjategevuse alguseni möödub ikkagi pikem või lühem ajavahemik. Selle ajavahemiku kestel tuleb püüda vältida sõja puhkemist. Kuni tüliküsimuse lahendamiseni rahulisel teel Nõukogu võiks pooltele soovitada hoiduda mobilisatsioonist, sõjajõudude koondamisest teatavasse tähtsamasse kohtadesse, võiks soovitada luua neutraalne maariba j.n.e. Tuleks saata kohale asjatundjaid Nõukogu soovitude täitmise kontrollimiseks. Kui soovitusi ei ole

täidatud, siis Nõukogu võib soovitada tarvitusele võtta süüdlase riigi vastu sanktsioone ja kõguni enne, kui selleks on loodud eeldus põhikirja art.16 põhjal. Surveabinõudest leiti otstarbekohastena krediitide sulgemine, mere- ja õhulaevastikkude demonstratsioonid, süüdlase riigi valitsuse juurde akkrediteeritud saadikute ärakutsumine j.n.e. Samuti aga leiti, et kõikide surveabinõude liikide fikseerimine osutub võimatuks, kuna on raske ette näha süüdlase riigi üksikasjalikku vaenutegevust.

Rahvasteliidu 8-s täiskogu kiitis heaks de Brouckères'i aruandes väljendatud põhimõtted, tõendades sellega, et pakti art.11 ei olegi nii tardunud ja piiratud abinõu tülide lahendamiseks, kui see paistab. Meie võime siinkohal Dr. Kaasik'u sõnadega öelda, et "Kõik nõukogu kohustised rahvusvahelise julgeoleku kindlustamise alal on piiratud väga üldiselt ja ettevaatlikult. See on tehtud teadlikult. Rahvasteliidu pakt ei ole üksnes juriidiline, vaid ka - kui mitte esijoones - poliitiline tekst. Tema normid peavad küllaldaselt maad andma poliitilisele vabakaalutlusele, peavad olema küllalt painduvad nende poliitiliste elementide säilitamiseks, mis sageli igasugusest juriidilisest normist paremini võimaldavad rahu alalhoidmist."

f) Dr. N.Kaasik, m.t., lhk.112.

Kokkuvõetult võime öelda, et Rahvasteliidu Nõukogule on põhikirja art.11 alusel antud laialdased õigused rahu mõjuvaks alalhoidmiseks. Nõukogu, püüdes art.11 põhjal lepitada riike, teotseb vahetalitajana ja on oma sihtide saavutamise abinõude valikus täiesti vaba. Teame, et tähtsamaid rahvusvahelisi tülisi on püütud lahendada ja on ka lahendatud art.11 alusel, kusjuures Nõukogu ei ole pääsenud aga art.15 tarvitamisest. Nagu mainisime on Rahvasteliidu põhikirja normid niivõrd seoses üksteisega, et nende lahus käsitlemine on tegelikult võimatu. Art.5 alusel võetakse Nõukogu otsused vastu koosolekul esindatud liiduliikmete poolt ühel häälel, välja arvatud juhud, kus see selgelt paktis on teisiti ette nähtud. See norm on kehtiv lepitusliku menetluse juures art.11 põhjal. Ükshäälese otsuse nõue on suuremaid takistusi Nõukogu lepitusliku talituse juures. Nõukogu liige, kes otseselt või kaudselt on huvitatud tüliküsimuse teatavas lahenumises, võib võtta Nõukogu otsuselt tema siduva jõu, muutes selle soovituslikuks, mille täitmine ei ole sunduslik. Nagu teame on Nõukogu kohustatud põhikirja art.4 ja 5 põhjal kutsuma istun-

gile ka tülitajaid pooli, kes ei ole Nõukogu liikmed ja nende tegevuse ulatus istungil on ikka veel vaieldav. Kas nende häältega tuleb arvestada või mitte, see küsimus on lahendamata ja võidakse lahendada vaid Rahvasteliidu põhikirja muutmisega. Sellepärast on Nõukogul tülide lahendamise juures tähtis meeles pidada põhikirja art. 15 olemasolu, mis pooltelt võtab otsustava hääleõiguse.

Mis puutub nüüd Rahvasteliidu põhikirja art. 10, siis pidi temast põhikirja loojate, eriti Wilsoni arvates saama alusmäär Rahvasteliidu hoonel¹⁾. Peitub ju selles artiklis liiduliikmete töötus "austada ja alal hoida iga välise kallaletungi vastu kõigi liiduliikmete maa-ala \cong puutumast ja praegust iseseisvust." Kui seda töötust arvestamata siiski tungitakse liiduliikmele kallale või ähvardab teda kallaletung, siis sarnase "hädaohu korral" Nõukogu annab nõu vahendite üle selle kohustise täitmise kindlustamiseks." See artikkel tahab liiduliikmeid kaitsta ühepoolse kallaletungi eest, kusjuures on oluline, et pool, millele tungitakse kallale, ei avalda vastupanu. Kui teine pool avaldaks vastupanu, siis oleks meil juba tegemist tegeliku sõjaga ja art. 10 ei oleks üldse kohaldatav. On vastuvaidlematult selge, et

iseseisva Austria riigi vägivaldne liitmine Saksamaaga oli Rahvasteliidu pakti art.10 rikkumine. Vaatamata sellele et Austria oli Rahvasteliidu liige, läks Liit sellest ilmsest art.10 rikkumisest vaikides mööda ja ei ole nii siis ka loodud pretsedenti, kuidas Nõukogu talitaks sarnasel juhul. Meie võiksime veel leida juhuseid, kus oli tegemist ühekülgse kallaletungiga. Näiteks 1923.a. sügisel pommitas Itaalia laevastik kreeklastele kuuluvat Korfu saart ja lõpuks okupeeris selle, ilma et kreeklased oleksid avaldanud vastupanu. Siin oli samuti tegemist "Ideaalse" art.10 rikkumisega, kuigi Itaalia poolt väideti, et Rahvasteliidu põhikirja art.12 põhjal ei ole keelatud repressaaliumi tarvitamine. Ka Nõukogu püüdis selle tüli puhul seletada, et territoriaalset puutumatus rikkuvad rahulised surveabinõud on võimalikud. See küsimus jäi aga lahtiseks, sest hulk riike protesteeris sellise seletuse vastu. Kreeka-Itaalia tüli lahendati rahulisel teel, mööda minnes Rahvasteliidust, suurriikide saadikute konverentsiga, sest Mussolini, kes tahtis kreeklasi ainult karistada Itaalia kindrati tapmise eest, oli juba oma sihi saavutanud.

Art. 10 põhjal loodud garantii ei sisalda ainult riikide lubadust vastastikku anda abi kallaletungi puhul, vaid ka kohustust vägivaldseid territoriaalseid muudatusi mitte tunnustada ja neid kõrvaldada. Sellest tuleb järeldada, et iga riik üksikult kannab kohustust säilitada teiste liiduliikmete status quo'd ja sellepärast on ka iga üksiku liiduliikme asi hinnata ja otsustada, kas on leidnud aset vägivaldne status quo rikkumine või mitte. Kuid ka Nõukogu avaldab selles küsimuses oma arvamuse. Kuna see küsimus aga puudutab otseselt enam üksikuid riike kui Nõukogu, siis avaldab viimane oma arvamuse nõuande näol, millise ta häälte enamusega vastu võtab.

Art.10 põhjal on Nõukogu volitatud andma ainult nõu, millised abinõud tuleksid võtta tarvitusele, et kaitsta riiki kallaletungija eest. Selle nõuande alusel võib liiduliige kallaletungitud riigile anda abi nii majanduslikult, kui ka sõjajõudude näol, aga seda otsustab iga riik ise, kuivõrt see on tarvilik. Rahvasteliidu 4-as täiskogu istung 25.sept.1923.a. asus just mainitud seisukohale. Kuid Dr.Kaasik arvab, et "Riigid ei saa üksikult ja individuaalselt otsustada küsimust, kas antud juhul on

tegemist art.10 ette nähtud kallaletungiga, selle ähvardusega või ohuga. Seda otsustab Rahvasteliidu nõukogu ja temale kuulub ka ainuõigus määrata, kas kallaletung on tõesti sedavõrt tõsine, et vajab teiste riikide jõulist vahelesegamist."¹⁾ Dr.Kaasik'ul on õigus, kuid väikese parandusega. Nõukogu kompetents, kui ta peaks tüliküsimust lahendama ainult art.10 alusel, ei oleks mitte laiem kui meie mainisime. Sest kui riigid on kohustatud mitte tunnistama vägivaldseid territoriaalseid muudatusi, siis ei saa ju keegi muu otsustada, kui riigid ise, kas on leidnud aset vägivaldne territoriaalne muudatus või mitte. Sellest on aga rippuvuses teine küsimus - kuivõrt on vajaline riikide vahelesegamine, mida Dr.Kaasik'u arvates on kompetentne otsustama vaid Nõukogu. Oletame aga, et liiduliikmed leiavad, et vägivaldne territoriaalne muudatus ei ole aset leidnud, siis ei jää ju Nõukogul millegi üle otsustada. Ja kui liiduliikmed otsustavad, et kallaletung on aset leidnud ja, et nad on nõus abistama kannatanud riiki, siis on loomulik, et Nõukogu korraldab ühise abiandmise aktsiooni. Locarno pakti loomine oligi tingitud sellest, et Rahvaste-

1. Dr. N.Kaasik, m.t., lhk.113.

2. Pakti art.11 p.1.

liidu põhikirja art.10 ei pakkunud küllaldast julgeolekut Prantsusmaale ja Belgiale. Et art.10 viga parandada, loodi Locarno paktis art.4 p.2, mille järele Rahvasteliidu Nõukogu otsustab, kas kallaletung on aset leidnud, aga mitte üksik Locarno paktiga ühinenud riik. Kuid Dr. Kaasik'ul on õigus selles mõttes, et Nõukogu ei hakkaks kunagi lahendamata tüliküsimust ainult art.10 põhjal, vaid ikka ühenduses art.11 ja lõpuks on õige lahendada kallaletungi küsimus art.12 põhjal, mis ei luba vägivalda tarvitada, kui ei ole tüliküsimus otsustamiseks esitatud kohtule, vahekohtule või kaalumiseks Nõukogule. On ka võimalik, et riik, millele tungiti kallale, pöördub palvega Nõukogu poole kaaluda küsimus art.11 ja 15 alusel. On ju Dr.Kaasik'u arvates põhikirja artiklitega võimalikud kõiksugused kombinatsioonid.¹⁾ Sellest seisukohast lähtudes ei ole kallaletung enam üksiku riigi asi vaid "...huvitab Liitu tervikuna"..²⁾ ja sellepärast ei saa riigid üksikult otsustada küsimust, kas on antud juhul tegemist art.10 ettenähtud kallaletungiga ning ei saa ka üksikult otsustada, kas üldse ja millised abinõud tuleksid kallaletungija vastu võtta tarvitusele.

1. Dr.N.Kaasik, m.t., lhk.121.

2. Pakti art.11 p.1.

Kaunis laialiulatuslikud volitused on Nõukogule antud sõdade vältimiseks liiduliikmete ja riikide vahel, mis ei kuulu Liitu ning riikide vahel, millised kumbki ei ole liiduliikmed. Clausula generalis¹⁾ ja põhikirja art.11 juhised on selleks juriidiliseks ja loogiliseks aluseks, et Nõukogu peab lepitama ülalmainitud riike, kui nende vahel peaks tekkima tülid, mis ähvardavad maailma rahu. Nii siis loeme Rahvasteliidu põhikirjas, et väljaspool Liitu seisvaid riike kutsub Nõukogu ".....alistuma kohustistele, mis peale pandud liiduliikmetele tüliküsimuse korraldamise otstarbel, Nõukogu poolt õigeks peetud tingimustel."²⁾ Kui see kutse on vastu võetud, talitab Nõukogu põhikirja art.12 kuni 16 kohaselt, kuid "... muudatusega, mis peetud vajalisteks Nõukogu poolt".³⁾ Paistab, et Nõukogu kompetents väljaspool Liitu seisvate riikide tülide lahendamise juures on peaaegu piiramata. Rahvasteliidu põhikiri näeb ette, et liiduliige, kes ei ole esindatud Nõukogus, kutsutakse saatma oma esindaja Nõukogu istungist osa võtma, kui arutatakse selle liikme huvidesse puutuvaid küsimusi.⁴⁾

1. Pakti art.4 p.4.

2. Pakti art.17 p.1.

3. Pakti art.17 p.1.

4. Pakti art.4 p.5.

See on loomulik, sest ilma poolte juuresolekuta ei ole ettekujutatav lepituslik menetlus. Järelikult ka väljaspool Liitu seisvad riigid peaksid osa võtma Nõukogu istungist, kus arutatakse küsimusi, milledega nad otseselt seotud. Kuid Rahvasteliidu põhikirja koostajad on vist tahtnud võimaldada Nõukogule arutada väljaspool Liitu seisvate riikide tülisaju ka ilma nende juuresolekuta ning nõusolekuta, sest: "Kohe peale selle kutse saatmist avab Nõukogu tülikäsimuse olukordade juurdlust ja esitab niisuguse korralduse, mis temale näib parimana ja mõjuvaimana sel erijuhul".¹⁾ Siin on selgesti öeldud, et Nõukogu võib alata juurdlust ilma, et ta oleks saanud vastuse sama artikli p.1. põhjal saadetud kutsele, vastu võtta Nõukogu vahetalitust. Kuid praktiliselt oleks vaevalt usutav, et Nõukogu astuks sarnasele teele. Kui väljaspool Liitu seisev riik ei võta vastu liiduliikme kohustisi tülikäsimuse korraldamise otstarbel ja algab sõda liiduliikme vastu, siis kohaldatakse temale art.16 eeskirjad,²⁾ tähendab võib tarvitusele võtta sanktsioonid. Kui mõlemad pooled, kes ei kuulu Liitu, keelduvad vastu võtmast liiduliikme kohustisi tülikäsimuse korraldamise otstarbel, siis võib

1. Pakti art.17 p.2.

2. Pakti art.17 p.3.

Nõukogu võtta tarvitusele kõik abinõud vaenutegevuse ärahoidmiseks ja konflikti lahendamiseks.¹⁾ Praktiliselt ei ole Nõukogu senini kahe väljaspool Liitu seisva riigi tüli lahendamiseks "kõik abinõud" tarvitusele võtnud, nii et on raske öelda, millised need abinõud oleksid olnud ja kuidas nad vaenutegevust oleksid ära hoidnud.

Nüüd võiksime peatuda viimase küsimuse juures ja nimelt, kuidas reageerib Rahvasteliit pakti rikkumise puhul. Sellele küsimusele püüab vastust anda art.16. See artikkel on koostatud väga üldsõnaliselt ja ettevaatlikult, nii et võimaldab teha laiaulatuslikke oletusi, eriti neis küsimustes, mis puudutavad liiduliikmete õigusi paktirikkujat karistada. Rahvasteliidu lepitusliku protseduuriga on seotud sanktsioonid järgmistel juhtudel : 1. - Kui liiduliige algab sõda enne, kui ta on esitanud tülikäsitamise lahendamiseks Nõukogule.²⁾ 2. - Kui liiduliige alustab sõda enne kolme kuu möödumist Nõukogu aruandest.³⁾ 3. - Kui liiduliige alustab sõda riigi vastu, mis kohastub Nõukogu ükshäälsel aruande lõppjäreldestele.⁴⁾ 4. - Sanktsioonid Liitu mittekuuluva riigi vastu võidakse tarvitusele võtta, nagu

1. Pakti art.17.p.4.
2. Pakti art.12.p.1.
3. Pakti art.12.p.1.
4. Pakti art.15.p.6.

liiduliikmetegi vastu art.12, (13) ja 15. põhjal.¹⁾

5. - Kui väljaspool Liitu seisev riik keeldub vastu võtmast liiduliikme kohustusi tüliküsimuse korraldamise otstarbeks ja alustab sõda liiduliikme vastu.²⁾ Neil juhtudel loetakse paktirikkujat riiki "... sõjalist akti kordasaatnuks liidu kõikide teiste liikmete vastu."³⁾ Liiduliikmed on õigustatud paktirikkujat sõjariistadega karistama, kuid kohustatud Rahvasteliidu pakti järele nad selleks ei ole. Küll teeb aga art.16 p.1. liiduliikmeile kohustuslikuks katkestada kallaletungija riigiga kõik kaubanduslikud ning rahanduslikud vahekorrad ja algama tema vastu majanduslikku sõda. Samuti keelatakse "... kõik suhted oma kodanikkude ja paktirikkuja riigi kodanikkude vahel"⁴⁾ Majanduslikud sanktsioonid võeti tarvitusele Itaalia - Abessiinia konflikti puhul Itaalia vastu, kuid tagajärjeta, kuna sõjalisi sanktsioone ei ole senini rakendatud, kuigi selleks on olnud põhjusi ja ka aluseid Rahvasteliidu põhikirja järele. Lõpuks võidakse paktirikkujat liiget Liidust välja heita.⁵⁾

-
1. Pakti art.17.p.1.
 2. Pakti art.17 p.3.
 3. Pakti art.16.p.1.
 4. Pakti art.16.p.1.
 5. Pakti art.16.p.4.

liste võttes kokku kõike öeldut peame tunnistama, et ka Rahvasteliidu aegjärgul lepituslik protseduur ei ole jõudnud välja areneda rahvusvaheliste tülide lõplikuks lahendamise abinõuks. Tee on ikkagi veel vaba legaliseeritud sõjale. Rahvasteliidu pakt ei võta riikidelt võimalust kaitsta oma huve relvastatud jõuga juhtudel, kui kumbki pool ei tunnusta Nõukogu ükshäälsel või häälteenamusega tehtud aruannet. On püütud mitmel korral Rahvasteliidu põhikirja puudusi kõrvaldada. Radikaalsem samm tehti Rahvasteliidu enese poolt 1924.a., kui loodi n.n. Genfi protokoll, millega kallaletungi sõda taheti tunnustada rahvusvaheliseks kuriteoks.¹⁾ Genfi protokolliga ei tahtnud riigid ^{ennast} siduda, kuid 27.aug.1928.a. sõlmiti Pariisi ehk n.n. Briand-Kellog'i pakt, millega Genfi protokolli põhimõte sai ülemaailmlise tunnustuse. Riikide valitsused deklareerisid "pühalikult" ja "rahvaste nimel" "... et nad mõistavad hukka sõja tarvitamise rahvusvaheliste konfliktide lahendamiseks ja loobuvad temast kui rahvusliku poliitika vahendist oma vastastikustes suhetes".²⁾ On püütud kindlustada rahvaste julgeolekut regionaalsete lepingute kaudu n.n. Locarno lepingute süsteemiga. See süsteem liigitab tülisi poliiti-

1. Prof. A.Piip, m.t., lhk.89.
2. Dr.N.Kaasik, m.t., lhk.105.

listeks ja juriidilisteks, kuid kõik tülid kuuluvad alul
lepituslikule toimetusele. Selle mitteõnnestumisel poliiti-
lised konfliktid lahendatakse Rahvasteliidu Nõukogu poolt
Rahvasteliidu põhikirja art.15 alusel ja piirides, kuna
juriidilised konfliktid esitatakse vahekohtule või Haagi
alalisele kohtule lahendamiseks. Rahvasteliidu 9-as täis-
kogu soovitas riikidele ühineda n.n. lepituse, kohtu ja
vahekohtu üldaktiga, millisega taheti luua meetodikindlam
süsteem rahvusvaheliste tülide lahendamiseks. Nii juriidi-
lised kui ka poliitilised lahkuminekuud esitatakse, kui neid
ei ole suudetud lahendada diplomaatilisel teel, kas alali-
sele või erilisele lepituskomisjonile. Järgnevalt kuulu-
vad juriidilised konfliktid lahendamiseks kas erilistele
vahekohtutele või Haagi alalisele kohtule, kuna kõikides
teistes konfliktides tunnustatakse vahekohtulikku lahend-
dust. Vahekohtu üldakt ei maini kuskil Rahvasteliidu
Nõukogu lepituslikku kompetentsi.¹⁾ Kuid kõik pingutused,
katsed ja soovid luua maailmale püsivat rahu on nurjunud.
Maailm sõdib edasi, on vaid ära jäänud sõjakuulutamised.

Riigid on tänapäevani säilitanud kalduvuse tarvitada

tülide lahendamisel rohkem poliitilisi kui juriidilisi vahendeid. Öeldakse, et juriidiline tülide lahendamisviis võib tungida riigi suveräänsesse õigustesse ja, et selle vältimiseks olevat otstarbekam pöörduda poliitiliste abinõude poole. See argumentatsioon ei pea paika juba sellepärast, et suveräänsuse mõiste ei ole tänapäeval täielikult rakendatav ühegi riigi kohta. Nii riigi sise- kui välissuveräänsus on niivõrt piiratud, et ei saa rääkida riigi vabast ning piiramatust võimust. Kui riigid aga sellest mõistest siiski peavad kinni ja püüavad seda rakendada seal, kus see neile kasulik, siis on see nähe tingitud ainult sellest, et riigid ei taha lasta tõkestada omi imperialistlikke kalduvusi ja sihte. Ainult sellest seisukohast lähtudes püütakse rahvusvaheliste tülide lahendamiseks säilitada poliitilisi vahendeid, mis oleksid võimalikult painduvad, kuid mitte siduvad.

Dr. Kaasiku arvates: "Püsiva rahu idee põimumine riikide poliitikasse oli liiga algeline maailma^{sõja} puhkemise päevil selleks, et takistada katastroofi."¹⁾ Ja edasi, et "Uue rahvusvahelise, tõeliselt universaalse korra loomine,

1. Dr. Kaasik, m.t., lhk.11.

2. Dr. N. Kaasik, m.t., lhk.16.

mis suudaks ära hoida sõdade puhkemist riikide vahel tulevikus, pidi kujunema selleks positiivseks juriidiliseks aluseks, millel põhineks püsiva rahu aade."¹⁾ See tähendab, et pärast maailmasõda maailm pidi Rahvasteliidu näol saama uue ja tõelise rahu teguri. Temalt loodeti lõplikku sõdade hävitamist või vähemalt sõdade arvu ja ulatuse piiramist. See lootus aga ei täitunud ja ei täitunud sellepärast, et Rahvasteliit ei saanud "selleks positiivseks juriidiliseks aluseks, millel põhineb püsiva rahu aade." Rahvasteliidu Nõukogust sai poliitiline organ, ^{mis} just oma poliitilise iseloomu tõttu ei suuda baseeruda erapooletul alusel ning sellepärast ei oma ka küllaldast autoriteeti ja jõudu oma otsuste maksmapanemiseks. Ja meiega ühineb Dr. Kaasik, kui ta ütleb, et: "Nõukogu peab küll üldjoontes arvestama õigustlike põhimõtteid iga küsimuse lahendamisel, kuid seejuures jääb ta ikkagi esijoones poliitiliseks lahendajaks ja võib oma otsust mõjustada painduvate poliitiliste kompromissidega, mis ei ole võib-olla õiguspärased, kuid mis on õiglased."²⁾ Teisal loeme : "Juriidiline element kasvab alatasa poliitilise elemendi arvel ja selles on kahtlemata palju

1. Dr. N.Kaasik, m.t., lhk.11.

2. Dr. N.Kaasik, m.t., lhk.46.

headeunustavat, sest sel teel väheneb poliitiline vaba-
kaalutus ja selle lähedane sugulane - omavoli."¹⁾

Nõukogu, poliitilise organina, oma "painduvate poliitiliste
kompromissidega, mis ei ole võib-olla õiguspärased, kuid
mis on õiglased" ja millised on siiski lähedases suguluses
"omavoliga", ei ole suutnud Rahvasteliidu prestiiži tõsta.

Kui on õige Dr. Kaasiku väide "... et Rahvasteliidu täht-
sam ja päevahuvilisem ülesanne oli ja on ka praegu veel
vahekohtu põhimõtte arendamine tema täies ulatuses",²⁾

siis võib loota, et Rahvasteliit suudab kord täita tema
peale pandud lootusi. Rahvusvahelise kohtu ja vahekohtu
kompetentsi laienemise suunas - et kõik rahvusvahelised
tülid ja küsimused tuleksid nende kaudu lahendamisele ja,
et kõik riigid oleksid kohustatud pöörduma kohtu poole -
selles peitub väljapääs olukorrast, millesse maailma rah-
vad on sattunud.

1. Dr. N.Kaasik, m.t., lhk.127.

2. Dr. N.Kaasik, m.t., lhk.125.

K a s u t a t u d k i r j a n d u s .

1. Prof. A.Piip, "Rahvusvaheline õigus". Tartu 1936.a.
2. W.Schücking, "Das Völkerrechtliche Institut der Vermittlung" Kristiania 1923.a.
3. Prof. A.Piip, "Rahvusvahelise õiguse süsteem". Tartu 1927a.
4. Dr. N.Kaasik, "Rahvasteliit." Tartu 1933.a.
5. Dr.H.Pohl und Dr.C.Sartorius, "Modernes Völkerrecht" München 1922.a.
6. Dr. H. Wehberg, "Die Völkerbundsatzung". Berlin 1927.a.
7. H.Lammasch, "Die Lehre von der Schiedsgerichtbarkeit". Leipzig 1909.a.
8. R.Sh. Baker, " Woodrow Wilson" Memoiren u.Dokumente.
Köide I ja III. Leipzig 1923.a.
9. W. Schücking, "Das Werk vom Haag." Leipzig 1926.a.

Wagner?